

UDK 341.33(497.5)“1943”

94(497.5)“1943”(091)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 2. veljače 2016.

Prihvaćeno za objavljivanje: 10. svibnja 2016.

IMENOVANJE STALNOG PREDSTAVNIKA MEĐUNARODNOG ODBORA CRVENOG KRIŽA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ (1943.)

Mario KEVO, Zagreb

Na temelju izvornoga arhivskog gradiva, objavljenih izvora, periodičkih publikacija i relevantne literature autor iznimno detaljno raščlanjuje postupak imenovanja stalnog predstavnika Međunarodnog odbora Crvenog križa u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1943.). Osim političke komponente tog postupka, koja je imala veoma važnu ulogu u procesu imenovanja stalnog predstavnika u Zagrebu, autor daje cjelovitu sliku kako domaćih tako i međunarodnih događaja koji su utjecali na postizanje dogovora o imenovanju stalnog predstavnika. Provođenje samog postupka imenovanja za posljedicu je imalo i pristupanje NDH krugu država potpisnica Ženevskih konvencija (1943.). U završnom dijelu rada autor daje kratak pregled najvažnijih humanitarnih aktivnosti kojima se bavio stalni predstavnik, a naglasak je stavljen na problematiku ratnih stradalnika, zbrinjavanja civila a osobito djece u suradnji s Caritasom Zagrebačke nadbiskupije i Akcijom Diane Budisavljević. Ujedno su prikazani i neki napori na osiguranju humanitarne pomoći za sve ratne stradalnike bez obzira na njihovu vjersku, nacionalnu, političku i bilo koju drugu pripadnost.

KLJUČNE RIJEČI: *Drugi svjetski rat, Nezavisna Država Hrvatska, Međunarodni odbor Crvenog križa, imenovanje stalnog predstavnika, Caritas Zagrebačke nadbiskupije.*

Uvodne napomene

Temeljne postavke rada svake organizacije Crvenog križa do punog izražaja dolaze u ratnim okolnostima, pa tako istraživanje te problematike čini bitan element boljeg razumijevanja povijesti svake države iz doba Drugoga svjetskog rata. Nacionalna društva Crvenog križa u mirnodopskim uvjetima pokušavaju zadovoljiti temeljne pretpostavke kako bi što uspješnije djelovale u ratnim okolnostima u zbrinjavanju ratnih stradalnika bez obzira na njihovu nacionalnu, rasnu, vjersku i/ili bilo koju drugu pripadnost. U radu su sve organizacije Crvenog križa usmjerene na međusobnu suradnju, ali s obzirom na neprijateljstva zaraćenih država glavnu ulogu u opsežnom humanitarnom radu u ratnim okolnostima pre-

uzima Međunarodni odbor Crvenog križa (MOCK) iz Ženeve, koji istodobno izravno surađuje i s Međunarodnim Crvenim križem (MCK), odnosno djeluje preko nacionalnih organizacija Crvenog križa. Nekoliko dana nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata započelo je i razdoblje aktivnog rada MOCK-a u ratnim okolnostima i provođenje rada u korist svih ratnih stradalnika, a na čelu mu se nalazio dr. Max Huber.¹ Prvim sukobljenim državama čelništvo MOCK-a ponudilo je usluge, odnosno djelatnost u vezi s pomaganjem zdravstvenog osoblja i ratnim zarobljenicima, razmjenom ozlijeđenih i bolesnih pripadnika oružanih snaga zaraćenih strana, posredovanjem u korespondenciji zatočenika i njihovih obitelji, a od zaraćenih strana MOCK je zatražio otvaranje nacionalnih *Obavještajnih ureda*, koji će biti u izravnoj vezi sa Središnjom agencijom za ratne zarobljenike, te posebna jamstva o zaštićenom statusu stranih državljana na neprijateljskom teritoriju.² Navedenu djelatnost u korist svih osoba u potrebi MOCK je obavljao preko stalnih predstavništava, odnosno preko stalnih predstavnika koji su, u dogovoru s nacionalnim društvima Crvenog križa te vlastima svake pojedine države, postavljeni u zaraćene države. Tako su prvi stalni predstavnici MOCK-a postavljeni u Treći Reich, Francusku, Veliku Britaniju i Poljsku, a prema službenom biltenu MOCK-a do kraja 1943. godine u svijetu je otvoreno 87 stalnih predstavništava (35 u Europi), od kojih je jedno djelovalo i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), što potvrđuju i podatci iz internog popisa stalnih predstavnika MOCK-a.³ Veoma detaljan postupak imenovanja stalnog predstavnika u NDH problematika je ovog rada u kojem ću ukazati na temeljne elemente koji su rezultirali uspostavljanjem službenih odnosa između MOCK-a i Hrvatskog Crvenog križa (HCK), odnosno vlasti NDH. Važno je dodati i da je nedostatak izvornoga arhivskog gradiva uvelike ograničio pokušaje ozbiljnijega znanstvenog istraživanja te problematike.⁴

¹ Max HUBER, *Principles and Foundations of the Work of the International Committee of the Red Cross, 1939–1946.*, Geneva, 1947. O radu za vrijeme Drugog svjetskog rata usp. *Inter Arma Caritas: The Work of the International Committee of the Red Cross during the Second World War*, Geneva, International Committee of the Red Cross, 1947. Vidi i *Report of the International Committee of the Red Cross on its activities during the Second World War (September 1, 1939–June 30, 1947)*, vol. I: *General Activities*, Geneva, May 1948.; Caroline MOOREHEAD, *Dunant's Dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross*, Toronto, 1998., str. 372; O dr. Maxu Huberu na čelu MOCK-a vidi Peter VOGELSANGER, *Max Huber: Recht, Politik, Humanität aus Glauben*, Verlag Huber Frauenfeld, 1967.

² François BUGNION, *The International Committee of the Red Cross and the Protection of War Victims*, Geneva, 2003., str. 171–172. Opsežno o djelatnosti vidi str. 175 i dalje.

³ Archives du Comité International de la Croix-Rouge, Genève, Suisse, Archives générales 1918.–1950., Group G.: Généralités, affaires opérationnelles 1939 – 1950. (dalje: CH-ACICR, G.), G. 17/00-II, Généralités PG, Correspondance diverse (janvier 46 – juin 47). Interni popis stalnih predstavnika MOCK-a s nadnevcima obavljanja službe, 31. X. 1946.; *Bulletin d'informations du CICR*, br. 9, Genève, 15. I. 1944., str. 6; Švicarski pravni povjesničar F. Bugnion iznosi malo drukčije podatke, pa navodi da je MOCK u svijetu do završetka Drugoga svjetskog rata otvorio 76 stalnih predstavništava u kojima je djelovalo 179 predstavnika MOCK-a. Usp. F. BUGNION, *The International Committee*, str. 172.

⁴ Iako je nedostatak izvornog arhivskog gradiva bio ograničavajući čimbenik u pokušajima istraživanja povijesti Hrvatskog Crvenog križa i njegova djelovanja za vrijeme NDH, ipak treba spomenuti neke naslove u kojima su manji dijelovi posvećeni djelatnosti za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Ovdje, prije svega, treba navesti sintezu Zdravka Židovca koja je objavljena povodom 125. obljetnice utemeljenja HCK-a. Usp. Zdravko ŽIDOVEC, *Hrvatski Crveni križ: 125 godina u službi humanosti: »povijesni pregled«*, Zagreb, 2003. Objavljene su i manje prigodne sinteze o pojedinim lokalnim organizacijama HCK-a koje, uslijed nedostatka izvora, ipak nemaju veću znanstvenu vrijednost. O pojedinim lokalnim ograncima HCK-a u kojima ima i sporadičnih podataka o radu za vrijeme Drugoga svjetskog rata vidi: Ivan JELIĆ, *Povijest Crvenog križa u Županji 1914. – 1977.*, Županja, 1978.; Milivoj KOVAČIĆ i dr., *Stazama dobrote, 120 godina Crvenog*

Nakon osnivanja Banovine Hrvatske u Zagrebu je 31. ožujka 1940. utemeljeno banovinsko društvo Crvenog križa. Budući da Jugoslavenski odbor Crvenog križa (JOCK) nije prihvatio osnivanje tog društva, Upravni Odbor HCK-a podnio je 4. siječnja 1941. godine ostavku, a zatim je izabran *Privremeni upravni odbor*, koji je vodio dr. Ante Hočevar.⁵ Napadom oružanih snaga sila Osovine na Kraljevinu Jugoslaviju 6. travnja 1941. godine na tim prostorima otpočeo je Drugi svjetski rat, koji je ubrzo okončan bezuvjetnom kapitulacijom kraljevske vojske. Još za trajanja sukoba, proglasom Slavka Kvaternika 10. travnja 1941. godine utemeljena je NDH.⁶ S obzirom na nove okolnosti dana 25. travnja 1941. godine *Privremeni upravni odbor* preimenovao je Društvo u *Društvo Crvenog križa Nezavisne Države Hrvatske*, a privremena uprava prerasla je u Središnji odbor Društva za područje novoutemeljene države.⁷ Na temelju propisanog međunarodnog ratnog prava, HCK je trebao posvetiti posebnu pažnju skrbi o interniranim osobama te pomaganju civilnom stanovništvu bez obzira na vjersku, narodnosnu ili bilo koju drugu pripadnost.⁸ Međutim, u prvih nekoliko mjeseci postojanja NDH – nakon što je nizom zakonskih odredaba uspostavljen sustav u kojem su proganjani neistomišljenici i rasno »nepoćudne« osobe, došlo je do osnivanja prvih koncentracijskih logora u koje su internirani Židovi, Romi i Srbi – glavne zadatke u zbrinjavanju potrebitih na sebe nije preuzeo HCK, već *Akcija Diane Budisavljević* te *Caritas* Zagrebačke nadbiskupije. Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac u više je navrata intervenirao kod poglavnika i vlasti NDH da se ublaži odnos prema progonjenima. Na temelju međunarodnoga ratnog prava, odnosno Ženevskih konvencija, 21. srpnja 1941. zatražio je da se interniranim osobama omogući opskrba hranom, odnosno primanje paketa, te dopisivanje s članovima obitelji.⁹ Usporedo s tim zahtjevima i HCK je dobio odobrenje Ravnateljstva ustaškog redarstva da prima pakete za zatočene Židove.¹⁰

Zakonska regulativa i prvi dodiri s Međunarodnim odborom Crvenog križa iz Ženeve

Budući da će formalno-pravna regulativa imati značajan udio u pokušaju uspostave službenih odnosa s MOCK-om iz Ženeve, o čemu će kasnije biti više govora, ovdje moram detaljnije ukazati na zakonsku regulativu vezanu uz rad HCK-a. Opstojanje i rad nacionalne organizacije Crvenog križa u NDH formalno-pravno regulirani su početkom srpnja

križa u Koprivnici (1881. – 2001.), Koprivnica, 2001.; Stjepan SRŠAN i Marko ĐUKIĆ, *Povijest Crvenog križa u Osijeku*, Osijek, 2003.; *Sto godina Crvenog križa u Slavonskoj Požezi*, Slavenska Požega, 1988.

⁵ *Propisi Društva Hrvatski Crveni križ*, sv. 1, Hrvatski Crveni križ – Središnji ured Zagreb, Zagreb, 1943., str. 4–5; Opširnije vidi Z. ŽIDOVEC, *Hrvatski Crveni križ*, str. 66–67; Vidi i S. SRŠAN, M. ĐUKIĆ, *Povijest Crvenog križa u Osijeku*, str. 37–38.

⁶ Mladen COLIĆ, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.*, Beograd, 1973., str. 91; Kronologiju događaja vidi Miron Krešimir BEGIĆ, *Nezavisna Država Hrvatska: ljetopis 1941. – 1945.* (pretisak), Split, 2007., str. 19 i dalje.

⁷ *Propisi Društva Hrvatski Crveni križ*, sv. 1, 1943., str. 5; Z. ŽIDOVEC, *Hrvatski Crveni križ*, str. 71.

⁸ O glavnim aktivnostima više vidi u Mario KEVO, »Neki aspekti rada Središnje agencije za ratne zarobljenike Međunarodnog odbora Crvenog križa u korist ratnih stradalnika s područja Nezavisne Države Hrvatske«, Časopis za suvremenu povijest, god. 44, br. 3, Zagreb, 2012., str. 651–678.

⁹ Ivo GOLDSTEIN – Slavko GOLDSTEIN, *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb, 2001., str. 569.

¹⁰ Narcisa LENGEL KRIZMAN, »Prilog proučavanju terora u tzv. NDH: Ženski sabirni logori 1941. – 1942.«, *Povijesni prilozi*, god. 4, br. 1, Zagreb, 1985., str. 9.

1941. godine, a posebnom zakonskom odredbom od 5. srpnja 1941. godine utemeljeno je *Društvo Hrvatski Crveni križ Nezavisne Države Hrvatske*.¹¹ Veoma jednostavnom zakonskom odredbom od samo sedam članaka vlasti su pokušale regulirati pitanja iz djelokruga rada Crvenog križa, što bi moglo navesti i na zaključak o »neozbiljnom« i indiferentnom odnosu vlasti NDH prema nacionalnoj organizaciji i njezinu radu. Zakonskom odredbom riješeno je pitanje imena, sjedišta i znaka Društva HCK NDH, koje je proglašeno pomoćnim tijelom vojnog zdravstva (saniteta), dok je djelokrug rada propisivao rad u smislu postojećih međunarodnih konvencija, poslove i skrb za poboljšanje položaja ratnih zarobljenika, ranjenika i bolesnika, ratne siročadi (djece) te ublažavanje siromaštva i nevolje i pružanje pomoći osobama u potrebi, a postojeća uprava ovlaštena je za vođenje organizacije u NDH do izdavanja ustrojbenog propisnika.¹² Premda bi, u skladu sa socijalnom ulogom, trebao biti podređen Ministarstvu udružbe (socijalne skrbi), HCK je stavljen pod izravnu državnu zaštitu i proglašen pomoćnim tijelom vojnog zdravstva, čime je izravno podređen Ministarstvu hrvatskog domobranstva koje je trebalo i provesti zakonsku odredbu. Istodobno je to ministarstvo ovlašteno da u suradnji s Ministarstvom unutarnjih poslova i Ministarstvom nastave (vjerojatno Odjel za pravosuđe Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja) izradi propisnik o ustrojstvu i djelovanju HCK-a, koji će zatim odobriti spomenuta ministarstva.¹³ Iz tih stavaka očito je kako je HCK uključen u vojni sustav i pretvoren u pomoćno tijelo vojnog saniteta, čime je narušeno više temeljnih načela rada Crvenog križa, a moglo bi se pretpostaviti i kako bi HCK kasnije bio uključen u ustaški pokret. Moguće je pretpostaviti da su se vlasti NDH pri pravnom reguliranju postojanja društva kao predloškom koristile iskustvima Trećeg Reicha, gdje je njemački Crveni križ još sredinom tridesetih godina u potpunosti podređen državi, pretvoren u dio njemačke ratne sile, a zatim potpuno uključen u nacionalsocijalističku stranku.¹⁴ Time su ozbiljno narušena načela rada Crvenog križa, koji je trebao biti neovisan da bi mogao djelovati nepristrano i bez predrasuda u korist osoba u potrebi bez razlike temeljene na njihovoj rasnoj, političkoj ili vjerskoj pripadnosti. U tom je kontekstu jasnije u kojem smjeru je mogla voditi prva zakonska odredba o nacionalnoj organizaciji Crvenog križa. O tome svjedoči i podatak da se u pravnoj regulativi Ministarstvo udružbe, kao jedina moguća i isključivo nadležna instancija za pitanja iz djelokruga rada Crvenog križa, uopće ne navodi. Budući da je NDH osnovana pod pokroviteljstvom Trećeg Reicha, u mnogim slučajevima pravnog reguliranja raznih pitanja nove države se ustaški režim koristio njemačkim iskustvima, pa su zakonska rješenja često bila tek preslika rješenja njemačkog zakonodavstva. Premda ne postoje izvori koji bi potvrdili pretpostavku, odista je moguće da je režim u vezi HCK-a namjeravao preslikati njemačka iskustva. U tom slučaju, početak pravnog reguliranja položaja HCK-a i prva zakonska odredba bili bi tek prvi korak u provođenju

---

¹¹ Usp. »Zakonska odredba o osnutku društva «Hrvatski Crveni Križ»«, *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja (1941.) i Državno vijeće (1942. – 1945.), Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1942., str. 250.

¹² *Isto*, §. 1, §. 2., §. 4.; *Propisi Društva Hrvatski Crveni Križ*, sv. 1, 1943., str. 5.

¹³ §. 4., §. 6., »Zakonska odredba o osnutku društva «Hrvatski Crveni Križ»«, *Zbornik zakona i naredaba NDH*.

¹⁴ Opširnije vidi C. MOOREHEAD, *Dunant's Dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross*, str. 345–363.

tih nastojanja. Međutim, ako je i bilo takvih namjera, kasniji splet okolnosti onemogućio je takve nakane ustaškog režima.

Iz promidžbenih materijala očito je da je moto HCK-a »Neka vlada milosrđe među ljudima« bio veoma sličan temeljnom motu MOCK-a, koji je glasio »Milosrđe među oružjem« (*Inter Arma Caritas*). Upravo su nacionalna društva Crvenog križa bila pokretačka snaga međunarodnog *Pokreta Crvenog križa*, a provodila su djelatnosti usklađene sa statutom, nacionalnim zakonodavstvom i u skladu s načelima *Pokreta*. Nacionalna društva su trebala biti autonomne organizacije u vlastitoj državi, ali su preko programa surađivale s vlastima u olakšavanju ljudskih patnji, a trebala su raditi i na promicanju primjene međunarodnoga ratnog prava. Ta su načela bila i temeljne postavke rada HCK-a nakon donošenja pravne regulative, premda su neke postavke, poput autonomije, bile ozbiljno narušene.

Prvi dodiri Središnjeg ureda HCK-a i MOCK-a ostvareni su zahvaljujući naporima dr. Ante Hočevara, koji je krajem travnja 1941. godine pokrenuo osnutak *Obavještajnog ureda* pri HCK-a, pa su kontakti sa Ženevom uspostavljeni već sredinom svibnja 1941. godine.¹⁵ Riječ je o izravnom obraćanju Središnjeg ureda HCK-a s upitima u vezi hrvatskih državljana koji su se nakon izbijanja rata, kao građani NDH koja se svrstala uz sile Osovine, diljem svijeta našli u zaštitnoj internaciji, a upiti su proslijeđeni *Jugoslavenskoj službi* Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a. Ohrabren povratnim informacijama iz Ženeve, Središnji ured HCK-a je početkom srpnja, neposredno nakon proglašenja formalno-pravne regulative o nacionalnoj organizaciji Crvenog križa, počeo pripremati materijale za Međunarodni odbor. Krajem srpnja i početkom kolovoza u Ženevu je upućeno više dokumenata kojima se pokušalo zainteresirati vrh MOCK-a za situaciju u NDH, odnosno uvjeriti ga u iskrena humanitarna nastojanja tek osnovanog društva. Vodstvo HCK-a pokušalo je ukazati na nužnost priznanja novoga nacionalnog društva kao suverene i samostalne organizacije čija je djelatnost duboko ukorijenjena na temeljnim načelima rada MOCK-a kao i na svim načelima međunarodnog *Pokreta Crvenog križa*. Tako je Središnji ured HCK-a 29. srpnja 1941. godine zatražio da mu pravna služba MOCK-a dostavi izvorne tekstove obje Ženevske konvencije iz 1929., na što se Međunarodni odbor pozitivno očitovao i zatraženi materijali su dostavljeni već sredinom kolovoza 1941. godine.¹⁶ Istog dana kada je upućen zahtjev za dostavu izvornih tekstova Ženevskih konvencija, Središnji ured HCK-a je u Ženevu poslao više dokumenata koji su pojašnjavali ustrojbenu strukturu HCK-a i osnove rada novog društva. Središnji ured HCK-a je 31. srpnja 1941. godine MOCK-u uputio opsežan dopis u kojem je ukazano na činjenicu da je odmah nakon utemeljenja NDH Hrvatski Crveni križ prekinuo sve veze s Jugoslavenskim odborom CK-a iz Beograda, proglasio neovisno društvo, ali i da je zadovoljio temeljne uvjete i temeljna načela rada za stjecanje međunarodnog priznanja.¹⁷ Dakle, nacionalno društvo utemeljilo je Središnji ured kao glavno tijelo za održavanje kontakata s drugim organizacijama Crvenog križa, kao zaštitnim znakom koristi se crvenim križem na bijelom polju, rad se temelji na načelima solidarnosti, a najavljeno je

¹⁵ CH-ACICR, Groupe CR, sous-groupe CR00 – Relations avec les Sociétés nationales 1916-1951/Sociétés nationales de la Croix-Rouge et du Croissant-Rouge, 1917-1954 (dalje : CH-ACICR, CR/00), CR/00/73 – 244, Croatie: Croix-Rouge croate à Zagreb (13.12.1918-24.04.1946.), br. 5. Dopis HCK-a br. 2.737 od 29. V. 1941.

¹⁶ CH-ACICR, CR00/73 – 244, br. 6. Dopis HCK-a od 31. VII. 1941.; *Isto*, br. 9. Dopis HCK-a od 16. VIII. 1941.

¹⁷ CH-ACICR, CR0073 – 244, br. 7. Dopis HCK-a od 31. VII. 1941.

osnivanje brojne mreže ogranaka u koju će se regrutirati sve kategorije stanovništva. Nadalje, navedeno je da će se djelatnost u ratnim okolnostima temeljiti na skrbi za ratne zarobljenike, ranjene i bolesne, a u miru u borbi protiv tuberkuloze, veneričnih bolesti, raka i raznih epidemija, te će se promicati javno zdravstvo, dobrovoljni rad i edukacija mlađih naraštaja preko *Podmlatka*. Ukazujući na navedene podatke, dr. Ante Hočevar, predsjednik Središnjeg ureda, i dr. Vladimir Katičić, direktor *Obavještajnog odsjeka* HCK-a, zaključili su da HCK zadovoljava temeljne uvjete za međunarodno priznanje te uslijed toga od MOCK-a i očekuju da ga prizna punopravnim članom »Međunarodnog odbora Crvenog križa«.¹⁸

Prije nego ukažem na razvoj situacije oko zahtjeva Središnjeg ureda HCK-a, moram razriješiti izvjesne nedoumice oko postupka priznanja i pojasniti ulogu MOCK-a, ali i švicarskih saveznih vlasti u proceduri priznavanja nacionalnih društava Crvenog križa. Sam oblik političkog priznanja nekoga nacionalnog društva bio je u nadležnosti Saveznog vijeća Švicarske Konfederacije budući da su središnje političke vlasti bile nadležne za sve poslove političke prirode koje su proizlazile iz rada MOCK-a. Dakle, punopravno priznanje ovisilo je o političkim odnosima koje je Švicarska uspostavila s državom nacionalnog društva koje je od MOCK-a očekivalo priznanje. Iako mnogi misle kako je Međunarodni odbor obavljao postupak priznanja država, to nije bio slučaj, a do zabune je dolazilo stoga što je u ratnim okolnostima MOCK u mnogim državama otvarao stalna predstavništva i odašiljao izaslanstva koja su stupala u dodir s nacionalnim društvima Crvenog križa, ali i sa središnjim političkim vlastima, da bi se neometano provodile humanitarne aktivnosti te poštivalo međunarodno ratno pravo. Zabunu je mogla potaknuti i činjenica da su svi predstavnici MOCK-a poslove obavljali na diplomatskoj razini te su imali zajamčen diplomatski imunitet, ali je važno dodati da njihov posao nije bio političke prirode i nimalo nije izlazio iz okvira propisanih statutom Međunarodnog odbora iz Ženeve. Iz toga je razvidno da su švicarske savezne vlasti bile jamac međunarodnog položaja MOCK-a i stoga se u svim političkim pitanjima organizacija ravnala prema naputcima Političkog odsjeka švicarskog Saveznog vijeća, što znači da je čelništvo MOCK-a tek nakon povoljne preporuke saveznih vlasti provodilo postupak priznanja nekoga nacionalnog društva.

U međunarodnom priznanju novoga nacionalnog društva Crvenog križa Međunarodni odbor je imao ključnu ulogu. Od utemeljenja MOCK je u svojstvu osnivačkog tijela Crvenog križa i cijelog međunarodnog *Pokreta* te čuvara njegovih temeljnih načela rada posjedovao isključivo pravo na priznavanje nacionalnih društava, za što je korišten sustavni postupak priznavanja koji se primjenjivao još od 1876. godine.¹⁹ Prije odašiljanja cirkularne obavijesti drugim nacionalnim organizacijama Crvenog križa o priznavanju novog društva, MOCK je trebao provesti tzv. *verifikacijski postupak*, tj. provjeriti temelje na kojima je novo društvo osnovano te potvrditi da je osnivanje obavljeno u skladu sa zakonima i s nakanama koje su bile istovjetne temeljnim načelima cijelog *Pokreta*.²⁰ Tako je HCK bio podložan tom procesu koji je provodio MOCK, a po njegovu uspješnom okončanju izda-

---

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ Philippe ABPLANALP, »The International Conferences of the Red Cross as a Factor for the Development of International Humanitarian Law and the Cohesion of the International Red Cross and Red Crescent Movement«, *International Review of the Red Cross*, br. 308, Geneva, September-October 1995., str. 543.

²⁰ François BUGNION, »The Emblem of the Red Cross: A brief History III«, *International Review of the Red Cross*, br. 195, Geneva, June 1977., str. 284.

vana je službena obavijest u obliku akreditacije kombinirane sa službenim priznanjem.²¹ Ta prava su MOCK-u davala diskrecijsko pravo prema kojem je utvrdio dvanaest kvalifikacijskih uvjeta za priznanje društ(a)va, koja su predstavljala esencijalna načela *Pokreta*. Tri su uvjeta bila osobito važna za nacionalna društva koja su tražila priznanje, a bila su u uzročno-posljedičnoj vezi sa Ženevskim konvencijama i univerzalnim znakom *Pokreta*. Naime, nacionalno društvo koje je zatražilo priznanje trebalo je biti osnovano na teritoriju države koja je pripadala krugu država potpisnica Ženevskih konvencija, trebalo je biti osnovano isključivo kao »Društvo Crvenog križa«, a za službeni znak trebalo je usvojiti znak crvenog križa na bijeloj podlozi.²² Nadalje, svako nacionalno društvo Crvenog križa trebalo je udovoljiti i određenim mjerilima od kojih su najvažniji bili kriteriji jedinstva, neovisnosti i univerzalnosti.²³ U slučaju HCK-a to je značilo da prema kriteriju jedinstva na području NDH ne smije biti istovjetnog i ranije priznatog društva Crvenog križa. Prema kriteriju neovisnosti, HCK je trebao imati zakonito izabrano vodstvo koje su službeno priznale vlasti NDH, dok je prema kriteriju univerzalnosti HCK trebao izraziti spremnost da sudjeluje u svim djelatnostima međunarodnog *Pokreta* Crvenog križa te da će uvažavati i poštovati njegova temeljna načela rada.

Nakon primitka zahtjeva za priznanjem, materijale Središnjeg ureda HCK-a pregledao je Paul des Gouttes, pravni savjetnik MOCK-a, koji je 14. kolovoza 1941. godine u obliku kraće zabilješke donio pravnu preporuku za čelništvo MOCK-a u vezi zaprimljenih zahtjeva. Prema odluci, NDH će se *de iure* smatrati pridružena državama potpisnicama Ženevske konvencije tek kada je drugi priznaju prema tradicionalnim uvjetima. Međunarodni odbor nije mogao preuzeti rizik za nacionalno društvo Crvenog križa koje je priznato od izvjesnog broja država ili nacionalnih društava Crvenog križa s jedne ili s druge (zaraćene) strane, pa je stoga P. des Gouttes vrhu MOCK-a preporučio obustavu priznanja HCK-a. To je *de facto* značilo kako će do priznanja doći, ali tek kada ono kod drugih nacionalnih društava Crvenog križa zasluži tretman priznatoga nacionalnog društva prema ustaljenoj praksi MOCK-a.²⁴ Razumljivo je da je riječ o diplomatskoj i uvijenoj preporuci kojom je odbijeno priznanje, jer je bilo sasvim razvidno kako ni vlasti kao ni HCK najveći dio detalja navedenih u pravnoj preporuci ne zadovoljavaju. S obzirom na temeljna mjerila koja je trebalo ispuniti svako nacionalno društvo Crvenog križa kako bi ga MOCK priznao, ovdje treba analizirati i koliko temeljnih mjerila koje je ispunjavalo Društvo HCK-a NDH. Iz dopisa koji je 31. srpnja 1941. godine Središnji ured HCK-a uputio u Ženevu razvidno je da se očekivalo priznanje jer je HCK »zadovoljavao sve propisane kriterije«, tj. organizacija se naziva Hrvatski Crveni križ, a kao zaštitnim znakom koristi se crvenim križem na bijelom polju. Dopisu je priložen prijevod Zakonske odredbe o osnivanju HCK-a NDH da se potvrdi kako je novo društvo zakonski utemeljeno i priznato od središnjih državnih vlasti.²⁵ Istodobno je ukazano i da je utemeljen Središnji ured kao glavno tijelo koje održava kontakte s drugim nacionalnim društvima Crvenog križa, rad se temelji na načelima solidarnosti, a najavljeno

²¹ *Isto*, str. 284.

²² *Isto*, str. 284–285.

²³ P. ABPLANALP, »The International Conferences of the Red Cross«, str. 544.

²⁴ CH-ACICR, CR00/73 – 244, bb. Zabilješka pravnog savjetnika MOCK-a od 14. VIII. 1941.

²⁵ CH-ACICR, CR0073 – 244, br. 7. Dopis HCK-a od 31. VII. 1941.

je i osnivanje niza lokalnih ogranaka u koje će se slobodno učlanjivati sve kategorije stanovništva. Nadalje, Središnji ured HCK-a navodi da će se djelatnost u ratnim okolnostima temeljiti na skrbi za ratne zarobljenike, ranjene i bolesne, a u miru u borbi protiv bolesti i raznih epidemija, dok će se promicati javno zdravstvo, dobrovoljni rad i edukacija mladih naraštaja preko *Pomlatka Crvenog križa*.²⁶ Iz dopisa Središnjeg ureda razvidno je da je HCK udovoljavao izvjesnim uvjetima, dok su neki temeljni zahtjevi, poput rada na području cijele države, tek najavljeni osnivanjem brojnih lokalnih ogranaka. Međutim, nejasna je formulacija kojom je iskazana spremnost da se za članstvo »regrutiraju sve kategorije stanovništva«, jer je upitno bi li se u HCK-a, s obzirom na proklamirano rasno zakonodavstvo, mogli učlaniti, primjerice, Židovi. Formulacija je proizlazila iz načela *Pokreta Crvenog križa* prema kojima je članom mogla biti svaka osoba bez obzira na spolnu, rasnu, vjersku ili političku pripadnost. Jednu od otegotnih okolnosti koja nije ni spomenuta u dopisu Središnjeg ureda predstavljala je i činjenica da NDH nije bila potpisnica Ženevskih konvencija iz 1929. godine, što je bio jedan od temeljnih preduvjeta priznanja. Istodobno, svi temeljni dokumenti kao *Propisnik o radu*, *Poslovník* itd., koji su bili nužni za neometan rad HCK-a nisu postojali. Iako najvažnije, to nisu bile jedine otegotne okolnosti koje su priječile priznanje. Primjerice, MOCK je održavao odnose s izbjegličkim JOCK-om iz Londona, a premda neutralna, švicarska politika bila je pod stalnim britanskim pritiskom. O tome zorno svjedoči podatak kako je britanski poslanik u Bernu već u srpnju 1941. godine izvijestio švicarske vlasti da će britanska vlada, prizna li Švicarska NDH, držati kako se tim činom Konfederacija svrstala uz sile Osovine.²⁷ Stoga je razumljivo da su i Švicarska i vodstvo MOCK-a, premda neutralni, uglavnom pratili vanjskopolitički pravac Velike Britanije.²⁸

Na zahtjeve Središnjeg ureda HCK-a predsjedniku dr. Anti Hočevaru pismom od 8. rujna 1941. godine osobno je odgovorio dr. Max Huber, predsjednik MOCK-a, koji je među inim apelirao da HCK nastavi obavljati zadatke u duhu Crvenog križa. Što se tiče zahtjeva za priznanjem samostalnosti, dr. Huber je diplomatski odgovorio da je riječ o složenom pitanju te će vodstvu HCK-a dostaviti cirkularno pismo u kojem su obrazložena gledišta MOCK-a u vezi s priznavanjem novih nacionalnih društava Crvenog križa.²⁹ Dakle, dr. Huber nije odgovorio na glavno pitanje Središnjeg ureda HCK-a, ali je naknadno dostavljena 365. cirkularna obavijest MOCK-a, koja je nekoliko dana kasnije objavljena i u biltenu društava Crvenog križa. Čini se da su zahtjevi Središnjeg ureda HCK-a rezultirali tek javnim objavljivanjem toga cirkularnog pisma. Naime, 17. rujna 1941. godine središnjim uredima priznatih nacionalnih društava MOCK je iznova uputio 365. cirkular u vezi osnivanja/priznavanja novih nacionalnih društava Crvenog križa kojim je zbog ratnih okolnosti postupak priznavanja novih društava suspendiran do kraja rata.³⁰ Uslijed rata,

²⁶ *Isto*.

²⁷ Tomislav JONJIĆ, »Pitanje priznanja Nezavisne Države Hrvatske od Švicarske Konfederacije«, Časopis za suvremenu povijest, god. 31, br. 2, Zagreb, 1999., str. 266.

²⁸ Ukratko o neutralnom položaju Švicarske za vrijeme Drugoga svjetskog rata te o najvažnijim aspektima proizašlima iz neutralnosti usp. Detlev F. VAGTS, »Switzerland, International Law and World War II«, *The American Journal of International Law*, vol. 91, br. 3, Washington D. C., July 1997., str. 466–475.

²⁹ CH-ACICR, CR0073 – 244, br. 10. Pismo dr. Maxa Hubera od 8. IX. 1941.

³⁰ »Constitution et situations particulières de Sociétés de Croix-Rouge en temps de guerre. (Trois cent soixante-cinquième circulaire aux Comités centraux)«, *Bulletin International des Sociétés de la Croix-Rouge*, god. 72,

središnji odbori nekih nacionalnih društava našli su se u izbjeglištvu, njihova središnja upravna tijela nastavila su s radom izvan nacionalnog teritorija, a sekcije koje su ostale u zemlji okupacijske su vlasti raspustile te stvorile nova društva Crvenog križa koja su bila odgovorna okupacijskim vlastima, odnosno novim režimima, te je time stvorena prava politička i pravna zbrka.³¹

Zahtjevi Središnjeg ureda HCK-a s kraja srpnja i početka kolovoza 1941. godine, koji su upućeni MOCK-u u stvari su trebali rezultirati međunarodnom afirmacijom i potvrdom novoga nacionalnog društva Crvenog križa. Nesumnjivo je kako su u pozadini prosljeđenih zahtjeva stajale vlasti NDH. Zahtjevi su u prvom redu bili političke prirode kako bi se novoj državi priskrbilo međunarodno priznanje i naklonost što više država, a u tome je veliku ulogu trebalo odigrati i priznanje uglednih i utjecajnih međunarodnih organizacija, što je nesumnjivo bio i MOCK iz Ženeve. Nakon odbijanja čelništva MOCK-a da prizna međunarodnu samostalnost HCK-a, vlasti NDH nisu krile razočaranje nepovoljnom odlukom iz Ženeve. Premda je odluka bila pravno utemeljena na dotadašnjim aktima Međunarodnog odbora i Lige društava Crvenog križa, kojima je priznavanje novih društava u ratnim okolnostima bilo suspendirano, a i NDH nije bila potpisnica Ženevskih konvencija iz 1929. godine, što je bio temeljni preduvjet priznanja nacionalnog društva, čini se da je upravo zaprimljena nepovoljna odluka rezultirala potpunom marginalizacijom nacionalnog društva Crvenog križa. Nakon što nisu ostvareni zacrtani ciljevi u vezi širih političkih interesa, čini se da su vlasti NDH odlučile prekinuti s tradicijom Crvenog križa. HCK je marginaliziran i otežan mu je rad jer formalno-pravna regulativa, na temelju koje se takav rad trebao odvijati, nije usklađena godinu dana. HCK nije ukinut, ali organizacija je životarila i obavljala određene poslove za središnje vojne vlasti.

Priznanje od strane MOCK-a u biti se svodilo na potvrdu međunarodnog postojanja novog društva kako bi moglo sudjelovati u međunarodnom *Pokretu* Crvenog križa, ali i da bi surađivalo s MOCK-om iz Ženeve u provedbi humanitarnih načela i normi međunarodnog ratnog prava u svojoj državi. Stoga su u vrhu MOCK-a bili svjesni kako je nepriznavanje samostalnosti HCK-a moglo rezultirati konfrontacijom s njime, ali i s vlastima NDH, što je moglo ozbiljno štetiti naporima u obavljanju temeljnih zadataka u ratnim okolnostima. Međutim, uspostava *de iure* odnosa s NDH i s HCK-om bila je neizvediva, upravo stoga što je bila riječ i o državi i o nacionalnom društvu Crvenog križa koji su uspostavljeni u ratnim okolnostima te slijedom toga nisu mogli biti međunarodno priznati. U takvim se situacijama djelatnost MOCK-a zasnivala na drugom temeljnom načelu rada o kooperativnom pristupu prema vladama svih država kako bi se izbjegle konfrontacije.³² Upravo je navedeno temeljno načelo rada omogućilo Međunarodnom odboru održavanje *de facto* odnosa s HCK-a NDH, ali i s vlastima da ne bi trpjeli ratni stradalnici koji su očekivali pomoć iz Ženeve.

br. 469, Genève, Septembre 1941., str. 763–767.

³¹ F. BUGNION, »The Emblem of the Red Cross: A brief History III«, str. 285.

³² David P. FORSYTHE, »The Red Cross as Transnational Movement: Conserving and Changing the Nation-State System«, *International Organization*, vol. 30, br. 4, Toronto & Cambridge University Press, autumn 1976. str. 613.

Preliminarni pregovori (1942.)

Spomenuo sam kako je uspostava svih odnosa koje je MOCK trebao održavati na međunarodnoj razini bila isključivo u nadležnosti švicarskog Saveznog vijeća. Stoga je vodstvo HCK-a trebalo utjecati na vlasti da uspostave punopravne odnose sa Švicarskom, čime bi se stekli uvjeti da središnje političke vlasti Švicarske čelništvu MOCK-a preporuča priznavanje HCK-a, pa zbog toga ovdje treba razmotriti i kakvi su odnosi uspostavljeni između NDH i Švicarske.³³ Pitanje uzajamnosti u diplomatskim poslovima riješeno je u studenome 1941. godine postizanjem dogovora o otvaranju hrvatskog predstavništva u Švicarskoj. U skladu s dogovorom, NDH je u Zürichu trebala otvoriti Stalno gospodarsko predstavništvo s konzularnim odsjekom na čije čelo će biti postavljen generalni konzul dr. Peroslav Paskijević-Čikara, a trebao je imati istovjetna prava i ovlasti koje je imao švicarski konzul u Zagrebu.³⁴ U izvješću Ministarstvu vanjskih poslova izbjegličke Vlade u Londonu, uspostavljanje *de facto* odnosa između Švicarske i NDH potvrdio je Đorđe Đuričić, jugoslavenski generalni konzul iz Züricha, koji je među inim naveo kako je početkom ožujka 1942. godine Ministarstvo vanjskih poslova NDH u Zürich uputilo generalnog konzula dr. P. Paskijevića-Čikaru, koji je na dužnost stupio 6. ožujka 1942. godine.³⁵ Dakle, nakon što su vlasti NDH riješile uspostavu *de facto* diplomatskih odnosa sa Švicarskom, posredstvom konzula dr. Paskijevića ostvareni su i prvi politički dodiri na najvišoj razini i s MOCK-om iz Ženeve. Isti dan kad je stupio na dužnost, dr. Paskijević-Čikara napisao je prvo pismo, a 18. ožujka 1942. godine uputio je i drugo pismo dr. M. Huberu, predsjedniku MOCK-a, u kojima ga je upoznao s podacima da u raznim državama svijeta, osobito u SAD-u, živi više od 600 000 Hrvata, od kojih su mnogi internirani u logore kao civili neprijateljske države, a prema njegovim podacima među 200 000 osoba koje su internirane u logore u američkoj saveznoj državi Južnoj Karolini ima i Hrvata. Stoga je zatražio da MOCK povede brigu o Hrvatima koji se nalaze u zaštitnoj internaciji.³⁶ Dr. Paskijeviću je uvijeno odgovorio član MOCK-a J. Duchosal, podsjećajući ga na 79. članak Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima i potrebu otvaranja *Obavještajnog ureda za ratne zarobljenike*, što vlasti ni HCK-a NDH nisu učinili, te da će se pitanje Hrvata koji su državljani drugih država riješiti sa Središnjim uredom HCK-a.³⁷ U nastavku korespondencije s Međunarodnim odborom konzul Paskijević-Čikara se uglavnom zanimao za sudbinu dr. Branimira Jelića interniranog u Engleskoj, te za problematiku proizašlu iz Ženevskih konvencija, čiju je dostavu zatražio od MOCK-a.³⁸

Usprkos naporima uloženima u ishođenje međunarodnog priznanja nacionalnog društva Crvenog križa, i vlasti NDH i Središnji ured HCK-a u konačnici su morali prihvatiti odbi-

---

³³ Sustavni prikaz aktivnosti u korist priznanja NDH od strane Švicarske Konfederacije, što se analogijom može primijeniti na pokušaje da se postigne priznanje nacionalnog društva Crvenog križa od strane MOCK-a vidi T. JONJIĆ, »Pitanje priznanja Nezavisne Države Hrvatske«, str. 261–278; ISTI, *Hrvatska vanjska politika 1939.–1942.*, Zagreb, 2000., str. 513–529.

³⁴ T. JONJIĆ, »Pitanje priznanja Nezavisne Države Hrvatske«, str. 273.

³⁵ Ljubo BOBAN, *Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade 1941. – 1943.*, sv. 1, Zagreb, 1988., str. 97–98. Dr. Paskijević-Čikara je umirovljen 1. studenoga 1942., *Isto*, str. 135–136.

³⁶ CH-ACICR, G. 85/Croatie. Pisma dr. Paskijevića-Čikare od 6. i 18. III. 1942.

³⁷ *Isto*, Pismo J. Duchosala od 2. IV. 1942.

³⁸ *Isto*, Dopisi dr. Paskijevića-Čikare upućeni MOCK-u u travnju, svibnju i lipnju 1942.

jenicu MOCK-a. S aspekta tadašnje hrvatske politike bilo je važno isposlovati bilo kakav oblik priznanja, pa su vlasti NDH nastavile s aktivnostima u cilju priznanja samostalnosti HCK-a. Međutim, ni Međunarodni odbor iz Ženeve nije odustajao od uspostavljanja odnosa s HCK-om kako bi obavljao svoju statutarnu djelatnost, a to je bilo povezano i s kontaktima s vlastima NDH. Održavanje *de facto* odnosa između NDH i Švicarske vodstvu MOCK-a olakšavalo je nastavak održavanja veza s HCK-om. Nekako istodobno s održavanjem korespondencije između MOCK-a i generalnog konzula NDH u Zürichu, Međunarodni odbor ovlastio je dr. Rudolfa Vögeliya, agenta za vezu MOCK-a iz Beograda, da stupi u pregovore sa Središnjim uredom HCK-a.³⁹ Tako se već 22. siječnja 1942. godine u Zagrebu pojavio dr. Vögeli, koji je s vodstvom Središnjeg ureda HCK-a trebao riješiti neka temeljna pitanja iz područja rada Crvenog križa. U preliminarnim razgovorima dominirala su pitanja otvaranja *Obavještajnog ureda* za ratne zarobljenike, problem srpskih ratnih zarobljenika i civilnih zatočenika u NDH, organizacija odašiljanja paketa iz Beograda za zatočene u NDH itd. Istodobno, dr. Vögeli je trebao zatražiti posjet logorima te obznaniti da je u tijeku osnivanje hrvatskog odjela Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a.⁴⁰ Zanimljivo je kako je dr. Vögeli već tada, tj. na samom početku 1942., trebao posjetiti i J. Schmidlina, švicarskoga poslovnog čovjeka iz Zagreba, koji će kasnije biti postavljen za stalnog predstavnika MOCK-a pri NDH, i zatražiti njegovu suglasnost za obavljanje poslova agenta za vezu MOCK-a u Zagrebu, tj. istovjetnu kakvu je dr. Vögeli obavljao u Beogradu.⁴¹ Beogradski agent za vezu MOCK-a do sredine 1942. godine više puta je posjetio Zagreb, odnosno Središnji ured HCK-a, a svi ostvareni kontakti bili su u izravnoj vezi s radom Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a. U razgovorima vođenima 4. i 5. veljače 1942. godine dominiralo je pitanje sudbine hrvatskih državljana koji su kao neprijateljski državljani internirani u logore u Engleskoj i u SAD-u, dok se na idućem sastanku razgovaralo o Hrvatima koji su bili zatočeni u njemačkim i talijanskim logorima kao i o slanju pomoći i obavijesti tim zarobljenicima. Istodobno, MOCK je želio utvrditi pitanje slanja pomoći Srbima koji su bili internirani u logore u NDH.⁴² Nakon dugoročnih pregovora s vodstvom Središnjeg ureda HCK-a, kao i zbog opsega poslova koje je trebalo obaviti u vezi s temeljnim pitanjima iz rada Crvenog križa, dr. Vögeli je početkom svibnja 1942. godine vodstvu MOCK-a predložio uspostavljanje izravnih odnosa s HCK-om, kako bi se ta problematika rješavala izravno na terenu. Tako je predložio uspostavljanje Stalnog predstavništva u NDH, a za dužnost stalnog predstavnika predložio je Juliusa Schmidlina.⁴³ Dakle, razvidno je da Međunarodni odbor iz Ženeve nije odustajao od uspostavljanja izravnih dodira sa Središnjim uredom HCK-a, što je bilo u uzročno-posljedičnoj vezi s nizom otvorenih pitanja u vezi s poslovima koje je u ratnim okolnostima

³⁹ Dr. Rodolphe Vögeli (Voegeli) je bio član švicarske zajednice u Srbiji, a običavao se potpisivati kao Rudolf. Stoga ću ga u tekstu navoditi kao Rudolf iako bi ispravno bilo Rodolphe. CH-ACICR, Archives du personnel du CICR, Rodolphe Vögeli.

⁴⁰ CH-ACICR, CR00/73 – 244, str. 12. Zapisnik s uputama za R. Vögeliya prije njegova puta u Zagreb. 22. I. 1942.

⁴¹ *Isto*.

⁴² CH-ACICR, 2e Guerre Mondiale, Service yougoslave 1941–1946 (dalje : CH-ACICR, C G2 YU), C G2 YU 42=C G2 YU 1994.0046.00061, Corresp. (nc) in/out avec del. Class./del./chrono (art. 58-64) (01011941-31121946) : Délégation du C.I.C.R à Belgrade. Izvješće dr. Vögeliya br. 2/1942. od 17. II. 1942.; Izvješće dr. Vögeliya br. 3/1942. od 19. II. 1942.; Povjerljivo izvješće dr. Vögeliya br. VI/1942. od 8. III. 1942.

⁴³ CH-ACICR, C G2 YU 42=G2 YU 1994.0046.00061, Izvješće dr. Vögeliya br. 23/1942. od 2. V. 1942.

obavljao MOCK. Toga su bili svjesni i u vrhu HCK-a, ali i u vrhu vlasti u Zagrebu, što će nakon dugoročnih pregovora rezultirati imenovanjem stalnog predstavnika MOCK-a u NDH i održavanjem, doduše *de facto*, vrlo dobrih odnosa. Međutim, vodstvo HCK-a NDH i vlasti u Zagrebu nisu odustajale od ishođenja priznanja nacionalnog društva kao samostalnog te je nakon punih godinu dana stanke ubrzano započet preustroj nacionalne organizacije Crvenog križa.

Nakon prve zakonske odredbe o Hrvatskom Crvenom križu iz srpnja 1941. godine i odbijanja MOCK-a da prizna samostalnost tog društva u međunarodnim okvirima, vlasti su potpuno marginalizirale HCK. Uslijed daljnjih kontakata utvrđeno je da MOCK nije odustao od svog rada u NDH, pa su vlasti sredinom 1942. godine promijenile politiku prema nacionalnoj organizaciji Crvenog križa. Prema temeljnim uvjetima priznanja, svako nacionalno društvo Crvenog križa trebalo je djelovati na području cijele države, što je omogućavala mreža lokalnih ogranaka, a cjelokupna djelatnost trebala se temeljiti na nizu dokumenata i propisa kojima se precizno utvrđivao opseg poslova, nadležnost, svrha i temelji rada svake nacionalne organizacije. Stoga su vlasti, kako bi udovoljile uvjetima priznanja koje je propisivao MOCK, sredinom 1942. godine pokrenule potpuni preustroj nacionalne organizacije Crvenog križa. Prije svega, formalno-pravno je riješeno postojanje HCK-a NDH proglašavanjem nove Zakonske odredbe o HCK-u NDH, koja je usklađena s propisima MOCK-a i Lige društava Crvenog križa, a zatim su usklađeni i proglašeni dokumenti na kojima se temeljio cjelokupan rad HCK-a. U sklopu tog procesa proglašena je nova *Zakonska odredba o društvu Hrvatski Crveni Križ*, čijim odredbama su uklonjene dotadašnje sporne odredbe kojima je HCK bio pretvoren u državno tijelo podređeno isključivo Ministarstvu hrvatskog domobranstva.⁴⁴ Njome su regulirani temeljni ustrojbeni oblici HCK-a, koji je stavljen pod nadležnost Ministarstva udružbe (socijalne skrbi). Istoga dana, proglašen je i *Propisnik Predsjedništva Vlade o Hrvatskom Crvenom križu*, čijim su odredbama ila regulirana pitanja članstva Crvenog križa, Pomlatka Crvenog križa, sastav Središnjeg odbora i Izvršnog odbora te djelokrug njihova rada, a *Propisnik* je regulirao i osnivanje mreže ogranaka.⁴⁵ Već je 19. kolovoza 1942., sastavljen i *Poslovnik društva Hrvatski Crveni križ*.⁴⁶ Nova regulativa potaknula je ubrzani razvoj mreže ogranaka pa je do sredine 1943. u NDH djelovalo 420 (župskih, gradskih, mjesnih) odbora.⁴⁷ Vlasti NDH su očekivale kako će s vremenom doći i do priznanje samostalnosti nacionalnog društva Crvenog križa u međunarodnim okvirima, u što su ulagale iznimno velike napore, a što je zorno vidljivo iz prethodnih pasusa u kojima sam ukratko naveo najvažnije detalje vezane uz prestrukturiranje same djelatnosti HCK-a prema kriterijima MOCK-a i

---

⁴⁴ »Zakonska odredba o društvu «Hrvatski Crveni Križ»«, *Zbornik zakona i naredaba NDH: Godina 1942.*, str. 864–866; *Propisi Društva Hrvatski Crveni Križ*, sv. 1, 1943., str. 7–11; »Izašla je zakonska odredba o društvu Hrvatski Crveni Križ«, *Nova Hrvatska*, br. 158, Zagreb, 9. VII. 1942., str. 5.

⁴⁵ »Propisnik Predsjedništva vlade od 4. srpnja 1942. broj 21660-VII-1942 o Hrvatskom Crvenom Križu«, *Zbornik zakona i naredaba NDH: Godina 1942.*, str. 866–868; *Propisi Društva Hrvatski Crveni Križ*, sv. 1, 1943., str. 12–16. Ukratko o najvažnijim pitanjima iz rada Crvenog križa usp. M. B., »Hrvatski Crveni Križ«, *Rad i društvo: mjesečnik za društveno-gospodarstvene probleme*, god. 3, br. 9-10. (rujan-listopad), Zagreb, 1943., str. 405–408.

⁴⁶ »Poslovnik društva «Hrvatski Crveni Križ»«, *Zbornik zakona i naredaba NDH: Godina 1942.*, str. 1092–1099; *Propisi Društva Hrvatski Crveni Križ*, sv. 1, 1943., str. 18–34.

⁴⁷ M. B., »Hrvatski Crveni Križ«, str. 406.

Lige društava Crvenog križa. Takva očekivanja vlasti NDH svakako nisu bila bez osnove. Naime, istovjetna praksa postojala je u dotadašnjim pokušajima vlasti NDH u pristupanju raznim međunarodnim organizacijama, premda je priznavanje novih država, odnosno organizacija u ratnim okolnostima bilo, uglavnom, suspendirano. Otegotna okolnost u naporima vlasti NDH bila je činjenica da su takav stav zauzele i Švicarska i, primjerice, Vatikan, kao i Međunarodni odbor iz Ženeve, ali vlasti NDH i vodstvo Središnjeg ureda HCK-a ipak su nastavili s uvjeravanjima švicarskih saveznih vlasti i MOCK-a u opravdanost priznanja međunarodne samostalnosti HCK-a. Tako su vlasti NDH već postigle određene uspjehe u uključivanju u izvjesne međunarodne organizacije čija je organizacijska struktura, ali i postupak priznanja, bio veoma sličan postupku koji se trebao primijeniti na priznanje nacionalne organizacije Crvenog križa. U prilog opravdanosti očekivanja vlasti u Zagrebu govori i podatak kako je upravo Švicarska bila posrednicom pri pristupanju NDH *Svjetskom poštanskom savezu*, čiji se međunarodni ured nalazio u Bernu, a sam postupak pristupanja bio je gotovo istovjetan postupku koji se trebao primijeniti i kod priznanja HCK-a. Već 26. svibnja 1941. godine Ministarstvo vanjskih poslova NDH švicarskom je Saveznom vijeću dostavilo službenu notu o pristupanju *Svjetskoj poštanskoj konvenciji*, potpisano 23. svibnja 1939. u Buenos Airesu, sa zamolbom da švicarsko Savezno vijeće o tome obavijesti države potpisnice te konvencije i da dostavi povratnu informaciju o danu učlanjenja NDH u organizaciju.⁴⁸ Iako je politička elita NDH očekivala brz odgovor, tek 22. travnja 1942. godine Friedrich Kästli, švicarski konzul u Zagrebu, verbalnom notom obavijestio je Ministarstvo vanjskih poslova NDH da je švicarski Odjel za vanjske poslove Federalnog političkog odsjeka okružnicom izvijestio države potpisnice konvencije o pristupanju NDH konvenciji, te je s nadnevkom od 7. travnja 1942. godine NDH i službeno postala članicom *Svjetskog poštanskog saveza*.⁴⁹ Istovjetan postupak vlasti NDH su posredstvom talijanskog poslanstva iz Zagreba provele i za pristupanje *Međunarodnoj konvenciji o telekomunikacijama*, tj. organizaciji čije je sjedište bilo u Madridu, a jamac međunarodnog statusa te organizacije bila je Vlada neutralne Kraljevine Španjolske.⁵⁰

Nakon što je sredinom kolovoza 1941. godine vodstvo MOCK-a odbilo priznati nacionalno društvo Crvenog križa, splasnula je korespondencija između Zagreba i Ženeve. Međutim, MOCK nije odustajao od održavanja veza sa Središnjim uredom HCK-a upravo stoga što je bila riječ o jednoj, doduše u međunarodnim okvirima nepriznatoj državi koja se u ratu svrstala uz sile Osovine. Iz tog je razloga, a kako ne bi trpjeli potrebiti, Međunarodnom odboru bilo poželjno održavanje bilo kakva oblika odnosa i s HCK-om i s Vladom NDH. Na pitanje u kojem bi se obliku, a bez narušavanja neutralnosti MOCK-a i Švicarske, mogla ostvariti takva suradnja odgovor su dale švicarske vlasti. Iako je *de iure* priznanje NDH kao samostalnoga međunarodnopravnog subjekta izostalo, švicarske savezne vlasti su potpisivanjem određenih trgovačkih ugovora održavale *de facto* razinu odnosa s NDH. To je bio tek ilustrativan primjer koji je pokušalo slijediti i vodstvo MOCK-a, osobito stoga što švicarske savezne vlasti, nadležne za sva politička pitanja, ne

⁴⁸ *Nezavisna Država Hrvatska: Ministarstvo vanjskih poslova, Međunarodni ugovori 1941.*, Zagreb, bez. god. izdanja, str. 65–67.

⁴⁹ *Isto*, str. 67–70.

⁵⁰ *Isto*, str. 71–74.

bi dovodile u pitanje izdavanje suglasnosti za održavanje istovjetnih odnosa. Održavanje kontakata između MOCK-a i Središnjeg ureda HCK-a, što je do tada obavljao dr. Vögeli, agent za vezu MOCK-a iz Beograda, rezultiralo je prijedlogom o uspostavi izravnih odnosa između Ženeve i Zagreba, što je rezultiralo uspostavljanjem Stalnog predstavništva MOCK-a. Premda je, na prvi pogled, održavanje tih odnosa djelovalo kao uspostava potpunih odnosa, ne treba smetnuti s uma da je bila riječ o održavanju *de facto* odnosa prema načelima koja su krajem 1941. načela švicarske vanjske politike.

Prema svojim temeljnim načelima rada, Međunarodni odbor je nakon izbijanja nekog oružanog sukoba u dogovoru s nacionalnim društvom Crvenog križa i vlastima zaraćene države dogovarao postavljanje svoga stalnog predstavnika na terenu, koji je trebao bio spona između MOCK-a s jedne, te vlasti i Crvenog križa zaraćene države s druge strane, a sve u cilju što kvalitetnijeg obavljanja poslova pred kojima je stajala ta humanitarna organizacija u ratnim okolnostima. Nakon izbijanja rata, a s povećanjem broja zaraćenih država, porasla je i potreba za angažiranjem većeg broja ljudi koji će organizaciju predstavljati na terenu, pa se Međunarodni odbor našao u veoma nepovoljnoj situaciji. Naime, MOCK je raspolagao s kadrom poodmakle životne dobi koji se nije bio spreman upuštati u zahtjevne zadatke kao što je predstavljanje MOCK-a na terenu, pa je odlučeno kako će se dati priliku novim, mlađim ljudima koje je trebala krasiti marljivost, odgovornost, trezvenost, ozbiljnost i očit izostanak emocija kako bi što uspješnije i kvalitetnije obavljali zahtjevan posao. Dakle, da bi riješio neugodnu situaciju u kojoj se našao nakon izbijanja rata, MOCK je pribjegao zapošljavanju osoba iz svih dijelova svijeta koji su bili domicilni na terenu na kojem su trebali obavljati predstojeću dužnost. No, plan čelnih ljudi MOCK-a bio je i uzrok novih neugodnosti. Budući da su u MOCK-u mogli raditi isključivo švicarski državljani, odlučeno je da će se na položaje postavljati pripadnici lokalne švicarske zajednice u državi gdje se trebala obnašati dužnost. Dakle, kandidat za mjesto stalnog predstavnika MOCK-a u Zagrebu trebao je biti ugledni član lokalne švicarske zajednice i morao je imati švicarsko državljanstvo. Takav plan donio je i neke neugodnosti MOCK-u jer se u potrazi za izglednim kandidatima koji bi obavljali navedene dužnosti ispostavilo kako su mogući kandidati uglavnom poslovni ljudi koji nisu bili upoznati s radom Crvenog križa, odnosno znali su tek temeljne podatke o organizaciji, što je, uostalom, bila i stvar obrazovanja i opće kulture. Stoga se MOCK našao u dvojbi glede upošljavanja svojevrstnih »stranaca« za obavljanje dužnosti poslanika, stalnih predstavnika i izaslanika u udaljenim mjestima, ali plan je prihvaćen jer MOCK nije raspolagao dovoljnim brojem osoblja. Takva situacija bila je potpuna novina za Međunarodni odbor jer su do tada sve operacije bile obavljane isključivo unutar kruga ljudi koji su bili potpuno upoznati s organizacijom te su bili usko vezani uz MOCK, a određene rezerve su postojale i zbog mogućnosti da se za predloženo mjesto imenuje potpuno nesposobna osoba.⁵¹

Radi uspostavljanja odnosa s nacionalnim društvom Crvenog križa, MOCK je u Zagreb uputio više izaslanstava koja su vodila pregovore o uspostavljanju međusobnih odnosa. Premda je u početku vodstvo MOCK-a željelo postaviti agenta za vezu, kako bi bilo u tijeku s događajima iz djelokruga rada Crvenog križa u NDH, opsežnost problematike dovela

---

⁵¹ C. MOOREHEAD, *Dunant's Dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross*, str. 372.

je do početka pregovora o otvaranju Stalnog predstavništva, a za osobu koja će obnašati dužnost stalnog predstavnika predložen je Julius Schmidlin mlađi, član švicarske zajednice u NDH, koji je u preliminarnim razgovorima izrazio spremnost preuzeti dužnost.⁵² Schmidlin je bio adekvatna osoba zbog nekoliko razloga. Iako mu se kao mjesto podrijetla navodi Ruswill (kanton Luzern, Švicarska), rođen je 3. rujna 1911. u Zagrebu, bavio se trgovačkim poslovima i bio je ugledan član zagrebačke švicarske zajednice, dok je njegov otac Rudolf u Zagrebu obnašao dužnost prvog švicarskog konzula (1920. – 1926.).⁵³ U izvješću o švicarskom kapitalu u NDH od 6. ožujka 1942. godine, upućenom Političkom odsjeku švicarskog Saveznog vijeća, navodeći trgovačko poduzeće *Handelsfirma Julio Schmidlin & CO.* to potvrđuje i dr. Kästli.⁵⁴

Tragična sudbina djece u NDH – izravan povod službenim pregovorima

Kontakti HCK-a i MOCK-a trajali su od svibnja 1941. godine, a kako MOCK nije imao čovjeka na terenu, čini se da je njegove interese u Zagrebu zastupao upravo švicarski konzulat. Takvo što nije bilo neobično budući da je MOCK bio usmjeren na švicarska diplomatsko-konzularna predstavništva u zemljama u kojima je pokušavao uspostaviti djelatnost. Stoga si švicarski konzulat iz Zagreba pripisuje ključnu ulogu u djelovanju MOCK-a na području NDH do otvaranja Stalnog predstavništva. U objedinjenom izvješću o radu švicarskog konzulata u Zagrebu za 1942. i 1943. godinu konzul Kästli tvrdi kako je izravan povod za početak pregovora o imenovanju stalnog predstavnika MOCK-a u Zagrebu bila tragična sudbina djece u NDH, a samo je u Zagrebu bilo oko 10 000 dojenčadi koja su masovno umirala uslijed nedostatka mlijeka, lijekova i osnovnih životnih potrepština.⁵⁵ Stoga se konzul Kästli odlučio na dvije akcije, od kojih je prva bila usmjerena na zagrebačka poduzeća u švicarskom vlasništvu od kojih je pokušao osigurati pomoć u lijekovima za djecu u logorima, dok je u pismu šefu Političkog odsjeka švicarskog Saveznog vijeća zatražio da potakne MOCK da obrati veću pažnju na stanje u NDH te da dogovori postavljanje stalnog predstavnika u NDH.⁵⁶ U ime šefa Političkog odsjeka Saveznog vijeća na Kästlijev zahtjev odgovorio je poslanik Saveznog vijeća za međunarodne humanitarne organizacije, istaknuvši kako je poželjno da odnose s HCK-a i nadležnim političkim tijelima do donošenja konačne odluke o postavljanju stalnog predstavnika, poblize ispita poseban izaslanik MOCK-a iz Ženeve. Stoga je sredinom prosinca 1942. godine u Zagreb upućen dr. Robert Schirmer.⁵⁷ Iako nije izravno potvrdio, čini se kako je u početku upravo švicarski konzul vodio pregovore o imenovanju stalnog predstavnika MOCK-a. O postignutom dogovoru krajem listopada 1942. godine izvijestio je švicarsko Savezno vijeće i obratio se čelništvu MOCK-a sa zahtjevom da se pošalje posebni predstavnik koji će

⁵² CH-ACICR, C G2 YU 42=G2 YU 1994.0046.00061, Izvješće dr. Vögelijs br. 23/1942. od 2. V. 1942.

⁵³ CH-ACICR, Archives du personnel du CICR, Julius (Julio) Schmidlin.

⁵⁴ Schweizerisches Bundesarchiv Bern (dalje: CH-BAR), E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Le Consul de Suisse à Zagreb, F. Kaestli, au Département politique*, 6. III. 1942.

⁵⁵ CH-BAR, E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Geschäftsbericht 1942./1943. des Schweiz. Konsulats in Zagreb*, str. 76.

⁵⁶ *Isto.*

⁵⁷ *Isto*, str. 77.

voditi pregovore o imenovanju stalnog predstavnika u NDH.⁵⁸ Stoga bi u naporima oko pridruživanja NDH državama potpisnicama Ženevskih konvencija, bez čega nije moglo biti ni govora o imenovanju stalnog predstavnika, presudnu ulogu mogao imati dr. Kästli. Postoje i druga razmišljanja, pa je tako američki povjesničar Yehuda Bauer neargumentirano ustvrdio da je MOCK tek krajem 1943. godine postavio stalnog predstavnika u NDH, i to nakon upornog »navaljivanja« Salyja Mayera, predsjednika Federacije židovskih općina Švicarske i neslužbenog predstavnika američkog JOINT-a (JDV – *Joint Distribution Committee*) za Europu.⁵⁹

S obzirom na navode švicarskog konzula o izravnom povodu za početak službenih pregovora, ovdje ću ukratko ukazati na sudbinu spomenute djece. Naime, sredinom 1942. godine u Zagreb je časna sestra Monika Štampalija donijela vijesti o kozaračkoj djeci u logorima Jasenovac i Stara Gradiška, a čiji roditelji su bili otpremljeni na prisilni rad u Reich, o čemu je izvijestila Kamila Brösslera.⁶⁰ Bila je riječ oko 10 000 djece do navršenih dvanaest godina života, a odmah nakon dobivanja tih vijesti Diana Budisavljević pokrenula je akciju oslobađanja djece.⁶¹ U tome je imala Brösslerovu podršku, a u akciji su sudjelovali Hrvatski Crveni križ i *Caritas* Zagrebačke nadbiskupije.⁶² Prema Brösslerovim navodima, čelnici HCK-a su na raspolaganje stavili osoblje tek nakon pritisaka iz Ženeve. Još u proljeće 1942. godine izaslanik MOCK-a dr. Robert Schirmer posjetio je Brösslera, koji ga je upoznao s podatkom da se u logoru Stara Gradiška te u selima Mlaka i Jablanac nalaze djeca.⁶³ Nakon što je D. Budisavljević uspjela ishoditi puštanje djece na slobodu, djeca su prevezena u Zagreb, primljena u barakama Prihvatne postaje HCK-a na glavnom kolodvoru, zatim smješšana u *Zavod za gluhonijemu djecu, Dom za državnu sirotčad*, u Dječji dom u Jastrebarskom, na crkvenom imanju u Brezovici itd., a kasnije su posredstvom *Caritasa* Zagrebačke nadbiskupije kolonizirana po obiteljima u Zagrebu, Podravini i okolnim selima.⁶⁴ Bilten *Caritas Zagrebačke nadbiskupije* objavio je krajem 1942. godine kako je *Caritas* u župama Zagrebačke nadbiskupije te Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije kolonizirao 5124 djece, a brigu o djeci vodila je i država preko

⁵⁸ CH-ACICR, G. 3/00. Rapports généraux des délégations. Fasc. Activité délégation : Europe – Croatie, Schmidlin Julio. Obavijest br. 5 o djelatnosti u Hrvatskoj, 29. X. 1942.

⁵⁹ Yehuda BAUER, *American Jewry and the Holocaust: The American Joint Distribution Committee, 1939 – 1945*, Detroit: Wayne State University Press, 1982., str. 284. Čini se da te podatke nekritički prenose Ivo i Slavko Goldstein. Podatak navode, ali nije argumentiran, pa se ne može utvrditi odakle je preuzet. Usp. I. GOLDSTEIN (suautor S. GOLDSTEIN), *Holokaust u Zagrebu*, str. 332; ISTI, *Jasenovac i Bleiburg nisu isto*, Zagreb, 2011., str. 94; JOINT ili *American Jewish Joint Distribution Committee (Joint Distribution Committee)* je humanitarna organizacija za pomoć Židovima. Prema *Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavisne Države Hrvatske*, (prir. Mario KEVO), sv. 1, Slavonski Brod – Zagreb – Jasenovac, 2009., str. 441.

⁶⁰ Nikola NIKOLIĆ, *Kozaračka djeca: Jasenovački logor*, Zagreb, 1980., str. 82, 84.

⁶¹ O detaljima akcije usp. *Dnevnik Diane Budisavljević 1941.–1945.*, (ur. Josip KOLANOVIĆ), *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, br. 8, Zagreb, 2002.

⁶² Opširnije vidi Mario KEVO, »Uloga nadbiskupa Stepinca u zbrinjavanju i spašavanju srpske i židovske djece«, *Zbornik radova: Nadbiskup Stepinac i Srbi u Hrvatskoj u kontekstu Drugoga svjetskog rata i poraća*, (ur. Ivan MAJNARIĆ i dr.), Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2016. (u tisku).

⁶³ Ćiril PETEŠIĆ, *Dječji dom Jastrebarsko: Dokumenti (1939.–1947.)*, Zagreb, 1990., str. 103–104.

⁶⁴ *Dnevnik Diane Budisavljević*, str. 69 i dalje; N. NIKOLIĆ, *Kozaračka djeca: Jasenovački logor*, str. 97–98; Ćiril PETEŠIĆ, »Kolonizacija djece u župi sv. Ivan Žabno 1942. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 15, br. 27, Zagreb, 1991., str. 149–164.

Ministarstva udružbe.⁶⁵ Osim napora zagrebačkog *Caritasa*, o djeci je skrbio i *Caritas* Vrhbosanske nadbiskupije.⁶⁶ Premda dr. Schirmer nije ostavio pisanog traga o problemima koje je naveo švicarski konzul, čini se da je o tome usmeno izvijestio Ženevu pa je nastala bilješka o sastanku koji je imao s Brösslerom.⁶⁷ Održavanje sastanka potvrdila je u svojim zapisima i D. Budisavljević.⁶⁸ Brössler je predstavnika MOCK-a upoznao s problemima pravoslavne djece koja su bila internirana u logore, nedostajalo im je hrane, lijekova i vladala je velika smrtnost, osobito dojenčadi, a požalio se na HCK jer nije sudjelovao u pomaganju djece, što je jedino činio *Caritas* Zagrebačke nadbiskupije.⁶⁹

Ubrzo nakon primitka preporuke švicarskog konzula o početku pregovora, MOCK je sredinom studenoga 1942. godine zatražio Konzularni odjel Stalnog gospodarskog izaslanstva NDH u Zürichu da odobri vizu dr. Rolandu Martiju, voditelju Stalnog predstavništva MOCK-a za Treći Reich u Berlinu, a istodobno je za izdavanje vize kod Konzularnog odjela intervenirao i Središnji ured HCK-a.⁷⁰ Zbog obveza koje je u Berlinu imao dr. Marti, Međunarodni odbor je u zadnji tren otkazao njegov put pa je 8. prosinca 1942. godine u Zagreb upućen već spomenuti dr. Robert Schirmer, također stalni predstavnik pri Trećem Reichu u Berlinu, sa zadatkom da stupi u vezu s vlastima i nacionalnim društvom Crvenog križa da bi u NDH postigao otvaranje tradicionalnog posla MOCK-a.⁷¹ Prema službenim uputama, dr. Schirmer je u Zagrebu trebao stupiti u pregovore s vlastima NDH u vezi pristupanja NDH Ženevskim konvencijama i svim povezanim pitanjima i posebno ispitati mogućnost jesu li vlasti spremne primjenu konvencija proširiti i na internirane civile. Istodobno je trebao ispitati i spremnost za prihvatanje stalnog predstavnika MOCK-a, koji bi se imenovao u dogovoru s vlastima i s vodstvom HCK-a.⁷² Schirmer se u Zagrebu sastao s dr. M. Lorkovićem, ministrom vanjskih poslova NDH, i s drugim predstavnicima vlasti te s vodstvom HCK-a, koje mu je uručilo opsežan memorandum o najvećim problemima s kojima se u radu susretao HCK. Među inim, u memorandumu su najhitnijim označena pitanja izbjeglica i djece, a Središnji ured HCK-a potvrdio je kako očekuje imenovanje stalnog predstavnika.⁷³ Po povratku u Berlin, dr. Schirmer je sastavio kratku zabilješku o razgovorima koje je vodio u Zagrebu, gdje je s vlastima NDH uspio riješiti više temeljnih pitanja iz djelokruga rada Crvenog križa, odnosno vlasti su pristale priznati Ženevske

⁶⁵ Ć. PETEŠIĆ, »Kolonizacija djece u župi sv. Ivan Žabno 1942. godine«, str. 149; Ć. PETEŠIĆ, *Dječji dom Jastrebarsko*, str. 178.

⁶⁶ Sumarno izvješće o skrbi za ratom postradalu djecu zajedno s popisom domova i zavoda te brojem smještene djece vidi u »Društvena skrb za siromašnu i postradalu djecu«, *Rad i društvo: mjesečnik za društveno-gospodarske probleme*, god. 3, br. 5-6 (svibanj-lipanj), Zagreb, 1943., str. 232–236.

⁶⁷ CH-ACICR, G. 3/48a. Povjerljiva zabilješka o razgovorima dr. Schirmera i prof. Brösslera (bez nadnevka). *Dnevnik Diane Budisavljević*, str. 113.

⁶⁸ CH-ACICR, G. 3/48a. Povjerljiva zabilješka o razgovorima dr. Schirmera i prof. Brösslera (bez nadnevka); Opširnije o prijedlozima stalnog predstavnika MOCK-a o institucionalizaciji Akcije Diane Budisavljević usp. Mario KEVO, »Prilog poznavanju humanitarnoga rada Diane Budisavljević rođ. Obexer tijekom Drugoga svjetskog rata«, *Nijemci u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj – nova istraživanja i perspektive/Die Deutschen in Bosnien und Herzegowina und Kroatien – neue Forschungen und Perspektiven*, (ur. Enes S. OMEROVIĆ), Sarajevo (Zagreb – Tübingen), 2015., str. 309–322.

⁷⁰ CH-ACICR, G. 3/48a, Croatie, Mission Schirmer en Croatie (XII. 42-I.43). Dopis HCK-a od 23. XI. 1942.

⁷¹ CH-ACICR, G. 3/48a, Dopis R. Gallopina od 11. XII. 1942. za HCK-a.; Preporučeno pismo za dr. Schirmera od 7. XII. 1942.; Brzozjav dr. Schirmera od 16. XII. 1942.

⁷² CH-ACICR, G. 3/48a. Dienstinstruktion für Herrn Schirmer, 7. XII. 1942.

⁷³ CH-ACICR, G. 3/48a, Memorandum HCK-a za dr. Schirmera od 21. XII. 1942.

konvencije, proširiti primjenu istih na internirane civile, MOCK-u dostaviti popise ratnih zarobljenika i interniranih civila, omogućiti međusobnu korespondenciju i razmjenu podataka o smrtnim slučajevima, zdravstvenom stanju, ranjavanju, hospitalizaciji i premještanju ratnih zarobljenika i civila u druge logore, odobriti MOCK-u slanje donacija i novca za ratne zarobljenike i internirane civile u NDH te prihvatiti postavljanje stalnog predstavnika MOCK-a u dogovoru s vlastima i HCK-a.⁷⁴ Svakako je najvažnija točka na koju su pristale vlasti bila spremnost da se prihvate Ženevske konvencije, iz kojih je proizlazila temeljna djelatnost MOCK-a, a čiju primjenu su namjeravali proširiti i na internirane civile.⁷⁵ Dr. Kästli daje nešto drukčiju sliku o pregovorima, jer se Schirmer susreo s ozbiljnim problemima i tek nakon dosta poteškoća pribavio je usmeno obećanje vlasti oko imenovanja stalnog predstavnika MOCK-a. Vlasti nisu željele odobriti socijalnu skrb za pravoslavnu djecu pa je švicarski konzul razmišljao da od Političkog odsjeka švicarskog Saveznog vijeća zatraži potpuno zaobilaženje svih službenih položaja u NDH, osobito stoga što je već bila ponuđena ta mogućnost kada je iz Ministarstva vanjskih poslova NDH zaprimio upit bi li posredovao oko pristupa Ženevskim konvencijama ili da se to pitanje povjeri generalnom konzulu NDH u Zürichu.⁷⁶ U vezi problema skrbi o djeci konzul je jednim od glavnih krivaca označio dr. Kurta Hühna, predsjednika HCK-a i njegov nedostatak odlučnosti da se usprotivi diskriminaciji pravoslavne djece. Istodobno, dr. Kästli kritike nije poštudio ni švicarske savezne vlasti, jer je ustvrdio da švicarski konzulat u Zagrebu nije imao nikakvu pomoć od švicarske strane te je to razlog što u Zagrebu još uvijek nije bilo predstavnika MOCK-a.⁷⁷

Prije dolaska J. Schmidlina na mjesto stalnog predstavnika MOCK-a u Zagreb, uz sporadične akcije koje je provodio HCK, sustavno organiziranu skrb za djecu provodio je *Caritas* Zagrebačke nadbiskupije. Budući da se već na početku rata po selima zateklo djece koja su ostala bez oba roditelja, zagrebački nadbiskup Stepinac izrazio je spremnost da se povede briga o napuštenoj djeci, što je ulazilo u sklop Pomoćne akcije *Caritasa* za izbjeglice, koju je vodila Terezija Škringer.⁷⁸ Osim akcija *Caritasa*, zagrebački nadbiskup osobno je više puta intervenirao kod vlasti NDH, poglavnik, ministara i Svete Stolice kako bi se pomoglo djeci.⁷⁹ U akciju prihvaćanja djece stradalih obitelji koja su bila izravno pogođena ratnim okolnostima uključilo se, kao što sam naveo, Ministarstvo udružbe zalaganjem K. Brösslera.⁸⁰ Tako su ratom ugrožena djeca smješšana u postojeća prihva-

⁷⁴ CH-ACICR, G. 17/151-69 (juin 1942-juin 1943), Correspondance avec les Autorités allemandes, avec la Croix-Rouge allemand, avec la Délégation du C.I.C.R. en Allemagne. Bilješka br. 2.766 stalnog predstavništva MOCK-a iz Berlina, 22. XII. 1942. upućena Tajništvu MOCK-a u Ženevi; Usp. i Jean Claude FAVEZ, *The Red Cross and the Holocaust*, Cambridge University Press, 1999., str. 176. (Izvornik: *Une mission impossible*, Editions Payot, Lausanne, 1988.); *Veze Međunarodnog odbora Crvenog križa i Nezavisne Države Hrvatske*, str. 38–41.

⁷⁵ *Isto*.

⁷⁶ CH-BAR, E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Geschäftsbericht 1942./1943.*, str. 77.

⁷⁷ *Isto*, str. 77–78.

⁷⁸ Vilim CECELJA, »Moja sjećanja na uzoritoga kardinala Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa«, *Hrvatska revija*, god. 40, br. 4 (160), Barcelona – München, prosinac 1990., str. 713.

⁷⁹ Opširnije vidi M. KEVO, »Uloga nadbiskupa Stepinca u zbrinjavanju i spašavanju srpske i židovske djece«.

⁸⁰ O prof. Kamilu Brössleru vidi Č. PETEŠIĆ, »Kamilu Brössler – naš Pestalozzi«, *Zbornik za zgodovino školstva in prosvete / za povijest školstva i prosvjete*, br. 24, Ljubljana – Zagreb, 1991., str. 145–165.

tilišta i u državne domove, dok je skrb za djecu koloniziranu po selima vodio *Caritas* Zagrebačke nadbiskupije.⁸¹

Ulazak u krug država potpisnica Ženevskih konvencija i imenovanje stalnog predstavnika

Nakon uspješnog posjeta Zagrebu, dr. Schirmer se vratio u Berlin, a nakon podnošenja izvješća čelništvu MOCK-a o povoljnom odgovoru vlasti NDH i Središnjeg ureda HCK-a na gotovo sva pitanja o kojima su vođeni pregovori, trebalo se pristupiti uspostavi izravnih odnosa te imenovanju stalnog predstavnika MOCK-a u NDH. Međutim, prije tog čina vlasti NDH trebale su pristupiti državama-potpisnicama Ženevskih konvencija iz 1929. godine, što je bio temeljni preduvjet održavanja bilo kakvih odnosa s Međunarodnim odborom iz Ženeve.

Julio Schmidlin je još početkom siječnja 1943. godine bio upoznat s dogovorima koji su postignuti krajem 1942. godine, a nakon odlaska posebnog izaslanika Schirmera, nastavak postupka oko imenovanja stalnog predstavnika preuzeo je švicarski konzul dr. Kästli. Naime, konzul je 30. prosinca 1942. pribavio Schmidlinovu pismenu suglasnost oko preuzimanja dužnosti stalnog predstavnika MOCK-a u NDH, o čemu je 5. siječnja 1943. izvijestio dr. Schirmera.⁸² Vezano uz imenovanje stalnog predstavnika MOCK-a u NDH bilo je i drugih prijedloga. Primjerice, D. Budisavljević bilježi kako je na večeri održanoj 21. prosinca 1942. godine zajedno sa suprugom švicarskog konzula predložila da se pošalje poseban izaslanik iz Ženeve »koji bi mogao raditi nezavisno«, na što joj je dr. Schirmer obećao da će prijedlog prenijeti u Ženevu.⁸³ Međutim, iz prethodnih pasusa je razvidno da su i dr. Schirmer i švicarski konzul Kästli bili suglasni sa Schmidlinovim imenovanjem, što su i predložili vodstvu MOCK-a.

Na službeno imenovanje, odnosno stupanje na novu dužnost Schmidlin je pričekao još neko vrijeme, dok se nije obavila propisana procedura oko imenovanja stalnih predstavnika MOCK-a. Nakon zaprimanja Schmidlinove suglasnosti o preuzimanju predložene dužnosti, MOCK je kontaktirao Središnji ured HCK-a tražeći pismenu suglasnost za Schmidlinovo imenovanje, a istodobno su švicarske savezne vlasti očekivale primitak suglasnosti Vlade NDH te službenu odluku o pristupanju NDH krugu država potpisnica Ženevskih konvencija. Službenom diplomatskom notom Ministarstva vanjskih poslova od 20. siječnja 1943. vlasti NDH izvijestile su švicarsko Savezno vijeće o pristupanju NDH *Ženevskoj konvenciji od 27. 7. 1929. za poboljšanje sudbine ranjenika i bolesnika u vojskama na bojnopolju i Ženevskoj konvenciji od 27. 7. 1929. o postupanju s ratnim zarobljenicima*, istaknuvši da je NDH pristupila konvencijama kako bi dala pravnu podlogu suradnji HCK-a s MOCK-om iz Ženeve.⁸⁴ Vezano uz imenovanje stalnog predstavnika, vlasti NDH

⁸¹ *Isto*, str. 153. Primjerice, o dječjem domu Jastrebarsko usp. Č. PETEŠIĆ, *Dječji dom Jastrebarsko: Dokumenti (1939.–1947.)*, osobito str. 126–127 i dalje.

⁸² CH-ACICR, G. 3/48a, Croatie, Mission Schirmer en Croatie (XII.42-I.43), br. 17. Dopis švicarskog konzula Kästlija od 5. I. 1943. upućen dr. Schirmeru u Berlin.

⁸³ *Dnevnik Diane Budisavljević*, str. 114.

⁸⁴ CH-ACICR, CR00/73 – 244, br. 20. Dopis Međunarodnog odbora upućen Odsjeku vanjskih poslova Političkog odjela švicarskog Saveznog vijeća, 10. II. 1943.; NDH: *MVP, Međunarodni ugovori 1943.*, str. 1–3.

službeno su se švicarskim saveznom vlastima očitovale 8. veljače 1943. godine, kada su izrazile suglasnost sa Schmidlinovim imenovanjem, a 19. veljače 1943. godine sastavljeno je prihvatno pismo Središnjeg ureda HCK-a kojim je vodstvo MOCK-a obaviješteno da su predloženog kandidata prihvatila sva nadležna tijela u NDH.⁸⁵ U opsežnoj prepisci vezanoj uz postupak imenovanja uslijedilo je još nekoliko dokumenata, pa je tako švicarski konzulat u Zagrebu 1. ožujka 1943. posredstvom dr. Kurta Hühna, predsjednika HCK-a, zaprimio službenu obavijest vlasti NDH o pristupanju NDH Ženevskim konvencijama iz 1929.⁸⁶ Nakon što su švicarske savezne vlasti zaprimile svu potrebnu dokumentaciju okružnicom su 13. ožujka 1943. izvijestile vlade država potpisnica Ženevskih konvencija o pristupanju NDH tim temeljnim dokumentima međunarodnog ratnog prava, o čemu je verbalnom notom od 26. ožujka 1943. predsjednika HCK-a obavijestio švicarski konzulat iz Zagreba.⁸⁷ Predsjednik MOCK-a dr. Huber uputio je 8. ožujka 1943. zahvalno pismo predsjedniku HCK-a zbog suglasnosti vlasti i nacionalnog društva Crvenog križa, čime su uspješno okončani višemjesečni pregovori o uspostavi odnosa i imenovanju stalnog predstavnika u Zagrebu.⁸⁸ Nakon rješavanja formalno-pravnih pitanja u vezi s imenovanjem, Schmidlin je na dužnost stupio 8. ožujka 1943., iako mu je predsjednik MOCK-a tek 14. kolovoza 1943. godine sastavio tzv. »Nalog za misiju«. ⁸⁹ Međutim, kao službeni nadnevak Schmidlinova imenovanja uzima se 8. veljače 1943. godine, što je nadnevak službenog očitovanja Vlade NDH švicarskim saveznom vlastima oko Schmidlinova postavljanja na dužnost u Zagrebu.⁹⁰ Schmidlinovo imenovanje bilo je sasvim očekivano iz više razloga, a presudni su svakako bili njegova pripadnost švicarskoj zajednici u Zagrebu, gdje je i rođen te bio stalno nastanjen do kraja ožujka 1946. godine⁹¹ Za obnašanja dužnosti Schmidlin je uživao diplomatski imunitet koji je jamčila Švicarska, što je bila uobičajena praksa švicarskih saveznih vlasti i čelništva MOCK-a kako bi se zaštitile osobe koje su obavljale poslove u zaraćenim državama.

Schmidlinovo imenovanje za stalnog diplomatskog predstavnika MOCK-a pri NDH u Zagrebu uvjerilo je vodstvo nacionalnog društva, ali i političku elitu na vlasti u Zagrebu, kako je međunarodno priznanje samostalnog statusa nacionalnog društva tek pitanje dana pa su sukladno tome u Zagrebu očekivali prispjeće odluke o priznanju HCK-a NDH. Zanimljivo je pogledati i što je o tome pisao politički usmjeravani tisak u NDH, što su ujedno bila i službena gledišta vlasti NDH i samog društva HCK-a, a najopsežniji tekst može se naći u službenoj reviji HCK-a. Naime, potpisnik teksta o povijesnom razvoju cjelokupnog

⁸⁵ CH-ACICR, G. 3/00 Rapports généraux des délégations. Fasc. Activité délégation: Europe – Croatie, Schmidlin Julio. Obavijest br. 2 o djelatnosti u Hrvatskoj, 15. II. 1943.; *Revue Internationale de la Croix-Rouge*, XXV, No. 291, Genève, Mars 1943, str. 183.

⁸⁶ CH-BAR, E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Geschäftsbericht 1942./1943.*, str. 78.

⁸⁷ NDH: *MVP, Međunarodni ugovori 1943.*, str. 3–5.

⁸⁸ CH-ACICR, G. 3/48c(2), Mission en Europe Centrale M.M. Chapuisat et de Traz (1.3.43-17.12.43.). Pismo dr. M. Hubera od 8. III. 1943. upućeno dr. K. Hühnu.

⁸⁹ CH-ACICR, C G2 YU 42=G2 YU 1994.0046.00062, Délégation du CICR à Zagreb. Nalog za misiju, 14. VIII. 1943.

⁹⁰ CH-ACICR, G. 17/00-IL., Généralités PG, Correspondance diverse (janvier 46 – juin 47). Interni popis stalnih predstavnika MOCK-a od 31. X. 1946. koji sadrži nadnevke o početku i završetku službe.

⁹¹ CH-ACICR, G. 17/151-69, Correspondance avec : Les Autorités Croates et La Croix-Rouge Croate, br. 30, 33, 34, 35, 36, 37; Correspondance avec : Les Autorités Suisses et Croix-Rouge Suisse, br. 6, 7, 8, 10, 11; Archives du personnel du CICR, Julio Schmidlin.

Crvenog križa od bitke kod Solferina (1859.) do sredine 1943. godine, koji je objavljen u prvom broju mjesečnika *Hrvatski Crveni Križ*, zabilježio je kako je NDH početkom 1943. pristupila Crvenom križu, naravno ne precizirajući je li riječ o *Pokretu* Crvenog križa ili pak o priznanju od strane MOCK-a iz Ženeve. Autor piše »U oči sadašnjeg rata bile su začlanjene 63 države u Crvenome Križu. Nezavisna Država Hrvatska pristupila mu je početkom ove godine, te je u svoju sredinu primila stalnog izaslanika Međunarodnog odbora Crvenoga Križa, koji boravi u Zagrebu i podržava veze između toga odbora i našega Hrvatskog Crvenog Križa.«⁹² Budući da je potpisnik redaka bio veoma nejasan u stavovima, jasno je da su vlasti NDH očekivale potpunu (*de iure*) uspostavu odnosa, ali i postavljanje stalnog predstavnika MOCK-a moglo se označiti uspjehom u pokušaju uspostave punopravnih odnosa. Što se, pak, tiče spomenutog novinskog napisa, razvidno je da autor razlikuje Međunarodni odbor Crvenog križa od Lige društava te od Međunarodnog Crvenog križa, ali čini se kako je namjerno napisan potpuno nejasno kako bi se stekao dojam da je riječ o jednoj te istoj organizaciji. Nadalje, početkom rata u *Pokret* Crvenog križa, koji u tekstu nije ni spomenut, bila su učlanjena 62 nacionalna društva Crvenog križa, a autor teksta ih navodi 63, što logično navodi na zaključak kako je autor samovoljno u krug međunarodno priznatih članica uključio i HCK.

Najvažnije aktivnosti stalnog predstavnika u NDH

Nakon stupanja na dužnost stalnog predstavnika MOCK-a u Zagrebu, Schmidlin je otputovao u Švicarsku, gdje je boravio do početka travnja 1943. godine.⁹³ Sa službama Tajništva i Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a Schmidlin je dogovarao detalje rada u NDH, a prema prihvaćenom programu rada najvažniji aspekti njegova rada svodili su se na pomaganje civilnom stanovništvu, osobito ženama i djeci, te na pitanje pomoći i opskrbe zarobljenika u talijanskim logorima.⁹⁴ Nakon Ženeve, nekoliko je dana boravio u Bernu, gdje je stupio u kontakt s predsjednikom Švicarskog Crvenog križa (ŠCK), s kojim je dogovorio veliku akciju pomoći za djecu u NDH, a prvotno se razmišljalo da se humanitarna pomoć stavi na raspolaganje nadbiskupijskom *Caritasu* ili HCK-u, što zorno svjedoči i o tome tko je najviše skrbio o ratom ugroženoj djeci u NDH.⁹⁵ Istodobno je dogovorio i slanje posebne zdravstvene komisije u NDH koja bi sudjelovala u suzbijanju epidemija, osobito tifusa. Središnji ured ŠCK-a obratio se Političkom odsjeku Saveznog vijeća da se izjasni oko slanja komisije od nekoliko liječnika i bolničara koji bi nosili cjepivo i serum kojima bi ih opskrbio MOCK.⁹⁶ Osim osiguranja pomoći za ratom ugroženu djecu, Schmidlin je pregovarao i o hospitalizaciji djece u Švicarskoj i o slanju pomoći u raznim

⁹² »Postanak i razvitak Crvenog križa, Od Solferina do naših dana«, *Hrvatski Crveni Križ* (Zagreb), god. 1, br. 1, 20. VII. 1943., str. 3.

⁹³ CH-ACICR, G. 17, *Journal des délégués*, No. 11, mars 1943, str. 4.; *Dnevnik Diane Budisavljević*, 123., str. 125.

⁹⁴ CH-ACICR, G. 17, *Journal des délégués*, No. 11, mars 1943, str. 4.

⁹⁵ CH-ACICR, G. 17/151-70, Croatie (juin 1942-juin 1943), Notice sur l'activité du CICR, 16. IV. 1943.; *Isto*, Correspondance avec Monsieur Schmidlin: Lettres reçues (décembre 42-juin43). Schmidlinovo izvješće o razgovorima koje je vodio s predsjednikom ŠCK-a u Bernu, 2. IV. 1943.

⁹⁶ CH-BAR, E 2001 (D) 3/468, *Le Délégué du Conseil fédéral aux Œuvres d'Entraide internationale*, E. de Haller, au Chef du Département politique, M. Pilet-Golaz, 22. IV. 1943.; ACICR, G. 3/00, Rapports généraux

potrepštinama za bolnice u NDH.⁹⁷ Prema bilješkama švicarskog konzula, Schmidlin je po povratku u Zagreb razvio iznimno »živahnu inicijativu« u svrhu stjecanja povjerenja nadležnih političkih tijela.⁹⁸

Schmidlin je trebao provoditi humanitarnu politiku MOCK-a koja je bila veoma opsežna, ali zbog izvjesnih specifičnosti u NDH nisu provedene neke temeljne humanitarne operacije. Tako su, primjerice, izostale aktivnosti u korist ratnih zarobljenika stoga što ih na području NDH nije bilo, a tek se od 1944. godine javljaju sporadični slučajevi zarobljavanja savezničkih pilota interniranih u logor Prekrižje, na imanju barunice Nikolić. Nedostatak problematike ratnih zarobljenika Schmidlinu je omogućavao da se u cijelosti posveti radu na osiguranju raznih vidova pomoći, prije svega, civilnom stanovništvu, osobito djeci te interniranim civilima (Židovi, pripadnici partizanskog pokreta). Osnovni djelokrug rada u prvim danima obavljanja nove dužnosti vidljiv je i iz posebnih uputa koje je Schmidlinu krajem siječnja 1943. godine sastavio dr. Robert Schirmer, a bila je riječ upravo o problematici proizašloj iz Ženevskih konvencija.⁹⁹ Dakle, Schmidlin je trebao voditi skrb o logorima za internirane osobe, što je značilo da je od vlasti trebao tražiti odobrenja za posjet svim logorima na području NDH u kojima su internirane osobe država s kojima je NDH bila u ratnom stanju.¹⁰⁰ U kontaktima sa Središnjim uredom HCK-a Schmidlin je trebao dogovoriti otpremu paketa sa živežnim namirnicama, lijekovima i drugim potrepštinama za internirane državljane stranih država, ali isto tako i za internirane Srbe i Hrvate. Posebnu pažnju trebao je posvetiti postizanju dogovora s vodstvom HCK-a oko slanja pomoći iz Ženeve koja će biti adresirana na Središnji ured HCK-a, ali su pristigle pošiljke i njihova raspodjela trebale biti pod isključivim Schmidlinovim nadzorom.¹⁰¹

Osim navedenog djelokruga poslova, stalni predstavnik Schmidlin trebao je prikupljati podatke iz svih mogućih službenih i neslužbenih izvora o logorima i zatočenim osobama te omogućiti nesmetanu korespondenciju između ratnih zarobljenika i interniranih civila s njihovim obiteljima, što je bila problematika iz djelokruga rada Središnje agencije za ratne zarobljenike. Za područje predratne jugoslavenske države ta su pitanja bila u nadležnosti *Jugoslavenske službe (Service yougoslave)* Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a.¹⁰² Osim problematike proizašle iz međunarodnog ratnog prava, Schmidlin se osobito trebao posvetiti poticanju preustroja nacionalne organizacije Crvenog križa i promicanju univerzalne ideje Crvenog križa kao i rada MOCK-a iz Ženeve u korist svih

des délégations. Fasc. Activité délégation: Europe – Croatie, Schmidlin Julio. Obavijest br. 6 o djelatnosti u Hrvatskoj, 16. IV. 1943.

⁹⁷ CH-ACICR, G. 3/00, Rapports généraux des délégations. Fasc. Activité délégation: Europe – Croatie, Schmidlin Julio. Obavijest br. 6 o djelatnosti u Hrvatskoj, 16. IV. 1943. Ukratko o tome usp. M. KEVO, »Prilog poznavanju humanitarnoga rada«, str. 309–322.

⁹⁸ CH-BAR, E 2400 Zagreb, Bd. 4, *Geschäftsbericht 1942./1943.*, str. 78.

⁹⁹ CH-ACICR, G. 3/48a. Dopis dr. Schirmera od 25. I. 1943. upućen Tajništvu MOCK-a u Ženevi.

¹⁰⁰ Opširnije vidi Mario KEVO, »Posjet poslanika Međunarodnog odbora Crvenog križa logorima Jasenovac i Stara Gradiška u ljeto 1944.«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 40, br. 2, Zagreb, 2008., str. 547–585.

¹⁰¹ CH-ACICR, G. 3/48a. Dopis dr. Schirmera od 25. I. 1943. upućen Tajništvu MOCK-a u Ženevi.

¹⁰² O djelokrugu rada Središnje agencije za ratne zarobljenike MOCK-a kao i njezine *Jugoslavenske službe* vidi Gradimir DJUROVIĆ, *The Central Tracing Agency of the International Committee of the Red Cross*, Geneva, 1986. O najvažnijim aspektima rada u korist državljana NDH, ali i na području NDH usp. M. KEVO, »Neki aspekti rada«, str. 651–678.

ratnih stradalnika, ne radeći razliku temeljem njihove rasne, vjerske, nacionalne, političke i/ili bilo koje druge pripadnosti.

S druge strane, brigu o Hrvatima interniranima u logore na talijanskom kopnu vodio je Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima posredstvom Vatikana u uskoj suradnji s MOCK-om, odnosno s dr. Hansom Wolfom de Salisom, stalnim predstavnikom MOCK-a u Rimu. Sredinom 1942. godine u Rim je kao osobni izaslanik zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca poslan dr. Augustin Juretić da bi se detaljnije upoznao sa stanjem na licu mjesta te utvrdio na koje se načine može pomoći interniranim osobama. Kada se brojčano stanje zatočenika višestruko povećalo, zagrebački nadbiskup Stepinac je u ožujku 1943. godine u Rim iznova poslao dr. Juretića, a tada mu se pridružio i Ivica Eliaš, sa zadatkom da sustavno organiziraju pomoć za zatočene osobe.¹⁰³ Juretić i Eliaš su bili izaslanici Crvenog križa i Ministarstva udružbe koje, ne navodeći njihova imena, navodi cirkular Ministarstva vanjskih poslova NDH od 24. veljače 1943. godine, a fra Dominik Mandić je nagovorio dr. Juretića na odlazak u Švicarsku, gdje je trebao postići dogovor s vodstvom MOCK-a o slanju pomoći zatočenicima.¹⁰⁴ U Švicarskoj je uz dr. Juretića pri MOCK-u posredovao i Stjepan Jakšeković, trgovački savjetnik Stalnog gospodarskog izaslanstva NDH iz Züricha.¹⁰⁵ Augustin Juretić i Stjepan Jakšeković bili su predstavnici HCK-a i *Caritasa* Zagrebačke nadbiskupije pred MOCK-om u Ženevi, koji im je priznao službeni status, dok je Ivica Eliaš bio službeni predstavnik HCK-a i *Caritasa* u Rimu.¹⁰⁶ Zbog boravka u Švicarskoj, dr. Juretić je u svibnju 1944. otpušten iz državne službe, a iz dopisa koji je nadbiskup Stepinac 1. prosinca 1943. godine uputio Odjelu za bogoštovlje Ministarstva bogoštovlja i nastave NDH razvidno je kako je dr. Juretić posredovao pri odluci MOCK-a da u NDH pošalje živežne namirnice, lijekove i mlijeko za ratom ugroženu djecu.¹⁰⁷

Osim već spomenutih aspekata rada u NDH, treba dodati i kako je stalni predstavnik Schmidlin održavao izravnu vezu između zagrebačkog nadbiskupa Stepinca i predstavnika Židovske bogoštovne općine iz Zagreba. Naime, predstavnici Židovske općine su preko Schmidlina pregovarali s nadbiskupom o osiguranju financijskih sredstava, hrane i raznih oblika pomoći za Židove, a nadbiskup je obećao i da će preko nadbiskupijskog *Caritasa* u potpunosti preuzeti skrb o interniranim Židovima, ako se ukaže takva potreba, te da će zaštititi staračke domove, o čemu zorno svjedoči niz dopisa Židovske općine koji su upućivani MOCK-u u Ženevu te Salyju Mayeru, predsjedniku Federacije židovskih općina Švicarske Konfederacije (*Fédération des Communautés israélites suisses*).¹⁰⁸

¹⁰³ Dominik MANDIĆ, »Moje uspomene na kardinala Stepinca«, *Stepinac mu je ime, Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata*, (prir. Vinko NIKOLIĆ), knj. 1, München – Barcelona, 1978., str. 138.

¹⁰⁴ D. MANDIĆ, »Moje uspomene na kardinala Stepinca«, str. 138. Iako D. Mandić navodi Međunarodni Crveni križ (M. C. Kr.), iz teksta je razvidno da se navodi u stvari odnose na Međunarodni odbor Crvenog križa (MOCK). To potvrđuje i činjenica da je MOCK, a ne MCK, imao akreditiranog stalnog predstavnika u Rimu, odnosno grofa Hansa Wolfa de Salisa.

¹⁰⁵ Ljubo BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941 – 1943.*, Zagreb, 1985., str. 122.

¹⁰⁶ CH-ACICR, CR/00/73 – 244 – Croatie: Croix-Rouge croate à Zagreb (13. 12. 1918 – 24. 04. 1946.), br. 54., str. 60. Povjerljivi dopis Hansa W. de Salisa (S 1371/43) od 3. kolovoza 1943. i De Salisov dopis (S 2367/43) od 23. prosinca 1943., oba upućena Tajništvu MOCK-a u Ženevi.

¹⁰⁷ Lj. BOBAN, *Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941. – 1943.*, str. 149.

¹⁰⁸ CH-ACICR, G. 17/151-70, Croatie (juin 1942-juin 1943), Correspondance avec Monsieur Schmidlin : Lettres reçues (décembre 42-juin43). Schmidlinova obavijest (br. XXVII) upućena MOCK-u, 27. IV. 1943.

O navedenim pitanjima, osobito u vezi osiguranja pomoći za zatočene Židove te o spremnosti da *Caritas* preuzme skrb o Židovima u NDH, sredinom lipnja 1943. godine pregovore sa zagrebačkim nadbiskupom A. Stepincem vodili su visokopozicionirani članovi MOCK-a Edouard Chapuisat i David de Traz, koji su posjetili Zagreb.¹⁰⁹

Zaključak

Od osnivanja Međunarodni odbor Crvenog križa iz Ženeve bio je zaštitnik zarobljenih, ranjenih i bolesnih, a glavnu ulogu u humanitarnom radu obavljao je u ratnim okolnostima. Osnovica djelatnosti bilo je međunarodno ratno pravo kao i načela neovisnosti, nepristranosti i izbjegavanje konfrontacija, a rad na terenu obavljao se preko stalnih predstavništava, odnosno stalnih predstavnika, koji su u zaraćene države postavljeni u dogovoru s nacionalnim društvima Crvenog križa i uz suglasnost vlasti svake pojedine države. Hrvatski Crveni Križ NDH, utemeljen je Zakonskom odredbom od 5. srpnja 1941. godine, a ozbiljnost njegova rada potvrđuje i činjenica da su odmah nakon izbijanja rata pokrenute ustrojbene jedinice koje su bile karakteristične samo za rad u ratnim okolnostima. Već su u svibnju 1941. godine ostvareni prvi dodiri s MOCK-om iz Ženeve. Premda apolitična organizacija, važan faktor djelovanja HCK-a u prvih nekoliko mjeseci postojanja NDH bila je politička uvjetovanost opstanka, jer su ustaške vlasti preko HCK-a namjeravale steći dodatnu međunarodnu afirmaciju. Odbijanje vodstva MOCK-a da prizna samostalnost HCK-a rezultiralo je marginalizacijom nacionalne organizacije koja je svedena na produžetak vojnih struktura NDH.

Presudnu ulogu u uspostavljanju odnosa između MOCK-a i struktura NDH svojataju i švicarski konzul iz Zagreba i predstavnici židovskih organizacija u svijetu kao i Saly Mayer. Premda neizravnu, ključnu ulogu u uspostavljanju međusobnih odnosa imala je Središnja agencija za ratne zarobljenike MOCK-a preko svoje *Jugoslavenske službe* (*Service yougoslave*). Problematika proizašla iz Ženevskih konvencija bila je temelj rada Središnje agencije, pa je MOCK početkom 1942. godine u Zagreb uputio posebnog predstavnika da stupi u pregovore sa Središnjim uredom HCK-a u vezi poslova iz djelokruga rada Središnje agencije za ratne zarobljenike. Upravo je nakon višemjesečnih pregovora dr. Rudolf Vögeli, agent za vezu MOCK-a iz Beograda, u svibnju 1942. godine predložio otvaranje Stalnog predstavništva MOCK-a u NDH. Međunarodni odbor je do tada održavao sporadične dodire sa strukturama iz NDH izravno se obraćajući na HCK-a, preko šefa Konzularnog odjela Stalnog gospodarskog zastupstva NDH u Zürichu ili preko dr. Friedricha Kästlija, švicarskog konzula u Zagrebu. Potreba Međunarodnog odbora da bude sveprisutan na mjestima gdje mu je to nalagao njegov djelokrug rada dovela je do uspostavljanja odnosa s političkim strukturama NDH. Ključan preduvjet uspostave međusobnih odnosa bila je pragmatičnost obiju strana, premda na temelju istih razloga, ali s različitim pobudama i pozadinom. Pobude Međunarodnog odbora bile su humanitarne prirode, a samo je pragmatizam u kombinaciji sa željom da se posao obavi i tamo gdje

---

¹⁰⁹ CH-ACICR, G. 3/48c(2). Zapisnici sastanaka u vezi puta po državama Srednje Europe, 2. VII. 1943., str. 7; 13. VII. 1943., str. 7; »U Zagreb su stigli izaslanici Međunarodnog odbora Crvenog križa iz Ženeve«, *Nova Hrvatska*, br. 143, Zagreb, 20. VI. 1943., str. 8.

to možda naoko nije bilo izvedivo, omogućavao da se uspostave odnosi i s nepriznatim državama i organizacijama Crvenog križa, usprkos činjenici da su takve aktivnosti bile u suprotnosti s temeljnim dokumentima o radu MOCK-a. Pobude vlasti NDH bile su nešto drukčije i imale su isključivo političku pozadinu, jer se uspostava tih odnosa namjeravala iskoristiti za međunarodnu afirmaciju NDH. Dok je jedna strana imala čisto humanitarne pobude, druga je strana polazila iz čisto političkih motiva. Ti su pristupi ipak vodili prema zajedničkom cilju, tj. uspostavi odnosa. Bitno je reći da je uspostavu odnosa omogućilo i drugo temeljno načelo rada Međunarodnog odbora prema kojem je trebao izbjegavati konfrontaciju, osobito s vladama zaraćenih država. Analogno odnosima koji su uspostavljeni između NDH i Švicarske i čelništvo MOCK-a se odlučilo na održavanje *de facto* odnosa sa službenim razinama u NDH, dok je pravno (*de iure*) priznanje HCK-a izostalo. Međutim i održavanje tog oblika odnosa rezultiralo je pristupanjem NDH krugu država potpisnica Ženevskih konvencija iz 1929. godine, a po okončanju službenih pregovora na dužnost stalnog predstavnika MOCK-a u Zagrebu imenovan je 8. veljače 1943. godine Julius (Julio) Schmidlin mlađi.

Nakon stupanja na dužnost, J. Schmidlin je pokrenuo opsežnu djelatnost, a u radu se posvetio pomaganju civilnom stanovništvu, osobito ženama i ratom ugroženoj djeci, zatim osiguranju pomoći interniranim civilima. Održavao je izravnu vezu između zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca i predstavnika zagrebačke Židovske općine, a nadbiskup je obećao da će preko *Caritasa* preuzeti skrb o interniranim Židovima. O tome su s nadbiskupom u Zagrebu sredinom 1943. godine pregovarali i visokopozicionirani članovi MOCK-a Edouard Chapuisat i David de Traz. Istodobno, nadbiskup je kao osobnog izaslanika u Italiju poslao dr. Augustina Juretića, koji je kasnije prešao u Švicarsku, gdje je bio službeni predstavnik HCK-a i *Caritasa* Zagrebačke nadbiskupije, te je posredovao kod MOCK-a da se u NDH šalje humanitarna pomoć, osobito za ratom ugroženu djecu.

Summary

DESIGNATION OF A PERMANENT REPRESENTATIVE OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS IN THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA (1943)

Based on original archival sources, published sources, periodicals and relevant bibliographical literature the author comprehensively describes procedure of the designation of permanent representative of the International Committee of the Red Cross in the Independent State of Croatia (1943). In addition to the political component of this procedure, which had a very important role in the process of appointing a permanent representative in Zagreb, the author discusses some aspects of the ICRC's humanitarian work in the Independent State of Croatia. By the same token, author describes a comprehensive image of both, domestic and international factors that influenced realization of the agreement on the designation of the ICRC's permanent representative in Zagreb. Finally, ICRC from Geneva, Croatian Red Cross and authorities of the Independent State of Croatia agreed

with the designation of a Swiss citizen Julius (Julio) Schmidlin as the ICRC's permanent representative in the ISC. Schmidlin's role as the designated permanent representative was to deal with the matters regarding the war victims, concentration camps, the application of international laws of war, and especially he had to take care about various types of assistance to the civil casualties of the war. In those efforts the permanent representative tightly cooperated with the Caritas of the Archdiocese of Zagreb and with the children's relief Action of Diana Budisavljević.

KEY WORDS: *World War II, Independent State of Croatia, International Committee of the Red Cross, Disignation of a Permanent Representative, Caritas of the Archdiocese of Zagreb.*